

Refah Devleti Modelleri İçinde Türkiye'nin Pozisyonu: "Yaşlı Algısı" Üzerinden Değerlendirmeler

Faruk Taşcı*

Öz: Makale, Türkiye'nin Güney Avrupa modeli içindeki yerini daha iyi kavrama noktasında "yaşlılık" üzerine değerlendirme yapmaya çalışmaktadır. Bu değerlendirmenin iki önemli yönü söz konusudur. Birinci yön, Güney Avrupa modeli ve Türkiye'nin bir yaşlanma sorunu ile muhatap olduğudur. İkinci yönsebu yaşlanma sorunu nedeniyle "yaşlı merkezli" Güney Avrupa refah modeli ve bunun parçası konumundaki Türkiye'de yaşlılık üzerinde daha çok düşünülmesi gerektiğidir. Bu anlamda makale, "Türkiye 'gerçekten' de Model'in bir parçası mıdır?" şeklinde bir temel soruyu ön plana almaktadır. Dolayısıyla makale, en temelde yaşlılık üzerinden Türkiye'nin refah rejiminin yerini anlamaya gayret etmektedir. Ancak bu gayretin merkezinde yaşlılara yönelik refah uygulamaları bulunmamaktadır. Bunun yerine makalede, uygulamalar da dikkate alınmak suretiyle "yaşlı algısı" merkeze alınmakta, bu algının Türkiye'deki durumu irdelenmekte ve buna göre Türkiye'nin refah rejiminin "yaşlılık zemini" sorgulanmaktadır. Bu sorgulama, aile ve piyasa ile irtibatlı bir şekilde "ikilemler" üzerinden yapılmaktadır. Ailenin yaşlı algısında "sorumlu-sorunlu" ikilemi, piyasanın yaşlı algısında "üretim-tüketim" ikilemi, Türkiye'nin refah rejimini kavrama noktasında yardımcı olabilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Güney Avrupa Refah Modeli, Refah Devleti, Türkiye, Yaşlılık, Aile.

Abstract: The article attempts analyze the concept of "elderliness" and how it is perceived in Turkey in order to better comprehend Turkey's position within the Southern European Model. There are two significant aspects in this analysis. The first is that both the Southern European Model and Turkey are currently dealing with the issue of old-age, and the second is that since one major aspect of the Southern European Welfare (and Turkey) is that it is an "elderly-centric" model, it is therefore necessary to seriously reflect on elderliness and its role in Turkish society. This article presupposes that Turkey is a part of the Model, and this article is therefore an effort to understand the position of Turkey's welfare regime in terms of old age. However, the main focus is not on the distribution of welfare to the elderly; but on "how elderly are perceived by society at large." This perception will be analyzed by examining the "elderly base" of Turkey's welfare regime. This analysis will be explained by understand two dichotomies held by (1) the Turkish family and (2) the market. Thus, understanding the dichotomy of "being in a position of responsibility" versus "being one who has a problem" within the Turkish family psyche as well as how the elderly are understood within a "production-consumption" based mentality (the market's perception) will aid in comprehending the Turkish welfare regime.

Keywords: Southern Model of European Welfare, Welfare State, Turkey, Elderliness, Family.

* Yrd. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü,
İletişim: ftasci@istanbul.edu.tr. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Bölümü, Ek Bina II, Kat: 4, Beyazıt, Fatih, İstanbul.

Atf©: Taşcı, F. (2013). Refah Devleti Modelleri İçinde Türkiye'nin Pozisyonu: "Yaşlı Algısı" Üzerinden Değerlendirmeler. *İnsan & Toplum*, 3 (5), 5-35.

DOI: <http://dx.doi.org/10.12658/human.society.3.5.M0059>

Giriş

Batılı ülkelerde “refah devleti” anlayışı 20. yüzyılın sonlarında görülmeye başlanmış, Birinci Dünya Savaşı sonrasında yavaş yavaş anlayıştan uygulamaya doğru geçilmiş ve nihayetinde İkinci Dünya Savaşı sonrasında 1970'lere kadar geçen süre içinde “altın çağ” diye ifadelendirilen zirve bir aşama görülmüştür. Bu aşama sonrasında refah devleti ile ilgili “Pratik anlamda refah devleti bitti mi bitmedi mi?” şeklinde tartışmalar cereyan etse de, esas dikkat çeken husus refah devleti/rejimi sınıflandırması üzerine olmuştur.

GostaEsping-Andersen(1990, 1999) üçlü tasnifinde refah devleti modellerini, piyasadan bağımsız olmayı (*dekomüdifikasyon*), sosyal tabakalaşmayı, piyasa ve aile algılamalarınınve pratiklerini temel almak suretiyle ortaya koymakta (O'Connor, 2004, s. 183); yani piyasa, devlet ve aile formlarının kurumsal bir matriksi şeklinde sınıflandırmaktadır (Gough, 2004, s. 241). Bu çerçevede Esping-Andersen, liberal refah modeli, muhafazakâr/Kıta Avrupa'sı refah modeli ve sosyal demokratik/İskandinav refah modeli şeklinde bir tasnif yapmaktadır.

Bu üçlü tasnif birçok yönden eleştirilmiş (Gough, 2004; Pascall, 1997; Siaroff, 1994; Walker ve Wong, 2004) ve nihayetinde Güney Avrupa refah modeli şeklinde Maurizio Ferrera (1996, 2006) tarafından ayrı bir sınıflandırma yapılmıştır. Ferrera'nın modele dâhil ettiği ülkeler içinde Türkiye olmamasına rağmen, modelde ortaya koyduğu özellikler, Türkiye'ye benzeyen yönler barındırmaktadır. Bu benzerliklere dikkat çeken Ian Gough (2006) Türkiye'yi modelin içine almış ve Buğra ve Keyder (2003) gibi bazı çalışmalar ile de Türkiye'nin Güney Avrupa refah modelinin bir parçası olduğuna vurgu yapılmıştır. Bu vurgu farklı yönler/olgular üzerinden derinleştirilmeye ve daha fazla anlamlı kılınmaya çalışılmaktadır (mesela bkz. Bozçağa, 2013).

İşte bu makale Türkiye'nin Güney Avrupa modeli içindeki yerini daha iyi kavrama noktasında “yaşlılık” merkezli bir değerlendirme yapmaya çalışmaktadır. Bu değerlendirme iki açıdan önemlidir. Birincisi, genel manada dünyada özelde Güney Avrupa ve Türkiye için bir yaşlanma sorunu gündemdedir ve olmaya devam edecektir (Başbakanlık, 2005, s. 35). İkincisi, böyle bir sorun “yaşlımerkezli” bir model olarak vasıflandırılan Güney Avrupa refah modeli (Lynch, 2001, s. 434) ve bunun parçası konumundaki Türkiye için daha fazla düşünmenin ve değerlendirmenin olmasını gerektirmektedir. Bu çerçevede makale, yaşlılık üzerinden Türkiye'nin refah rejiminin yerini anlamaya gayret etmektedir. Ancak bu gayretin merkezinde yaşlılara yönelik refah uygulamaları bulunmamaktadır; uygulamalar da dikkate alınmak suretiyle merkezde “yaşlı algısı” ve bunun Türkiye'deki ahvali irdelenmekte ve buna göre refah rejiminin “yaşlılık zemini” tartışılmaktadır. Böyle bir tartışma girişimi, yaşlının *aile* ve *piyasa* düzlemindeki algısı üzerinden yapılmaktadır. Güney Avrupa modelinde ailenin önemli bir aktör olarak varlığı dikkate alınarak “Acaba ailenin yaşlılık algısında gelinen nokta nedir?” şeklinde bir çerçeve ile “sorumlu-sorunlu” ikilemi devreye sokulmaktadır. Piyasanın

daha çok "işe yarar" girdileri dikkate aldığı göz önünde bulundurularak "Acaba piyasa için yaşlılık algısı nasıldır?" şeklinde bir çerçeve ile de "üretim-tüketim" ikilemine başvurulmaktadır. Bu yapılırken metod olarak daha çok tasvir, anlama ve anlamlandırma yoluna gidilmekte ve yer yer yönlendirmeye başvurulmaktadır.

Bu kapsamda, birincil kaynaklar yanında daha çok ikincil kaynakların kullanıldığı ve gereken yerlerde ihtiyaç kadar istatistiki bilgilerin ortaya konduğu makalede öncelikle refah devleti modellerinin genel özelliklerine yer verilmektedir. Sonrasında Güney Avrupa refah modelinin temel çerçevesi çizilmekte ve Türkiye'nin bu modeldeki yerine işaret edilmektedir. Son olaraksa yaşlılık algısı üzerinden "ikilemler" yolu ile Türkiye'nin refah rejiminin konumu değerlendirilmektedir.

Refah Devleti Modellerinin Genel Özellikleri

Hükümetlerin muhtelif risklere karşı vatandaşların lehinde, sosyal yardıma muhtaçlığı gidermek maksatlı, eğitim, barınma ve çocuk bakımı gibi çeşitli hizmetleri sunmayı da kapsayan sosyal koruma amacı ile gerçekleştirilen programları içeren (Pestieau, 2006, s. 4) ve kavram olarak ilk defa bir rivayete göre *wohlfahrtsstaat* şeklinde Almanya'da (Cousins, 2005, s.4), diğer bir rivayete göre 1928'de İsveç Sosyal Demokrat Partisinin seçim beyannamesinde GustovMöller tarafından (Vivekanandan ve Kurian, 2005, s. 1), başka bir rivayete göre de Başpiskopos Temple tarafından (Özdemir, 2007, s. 16-17) kullanılan refah devleti,¹ çeşitli sınıflandırmalara tabi tutulmaktadır. Bu sınıflandırmalar 1950'lerdekiWilenskyveLebaux (O'Connor, 2004, s. 182) ve Richard Titmuss'a kadar götürülebilmekteyse de esasen Gosta Esping-Andersen'in üçlü tipolojisi literatürde kabul görmektedir (Kautto, Heikkilä, Hvinden, Marklund, & Ploug, 1999, s. 10).

Esping-Andersen'e göre *liberal refah devleti* modelini piyasa mantığı şekillendirmektedir (Özdemir, 2007, s. 134). Devletin müdahalesi açık bir şekilde piyasaya bağımlıdır ve piyasadan sonra gelmektedir (O'Connor, 2004, s. 183). Devlet, ne tam istihdam amacına sahiptir ne de sosyal sorunlarla karşılaşıldığında tazmin etme/gidermeyi öngörmektedir; çünkü devletin rolü asgariye indirilmek suretiyle çok düşük seviyelerde tutulmaktadır (Katrougalos ve Lazaridis, 2003, s. 2). Bunların sonucu olarak liberal refah devletinde kamu sektöründeki istihdamının düşük, özel sektör istihdamının ise OECD ortalamasının üzerinde olduğu; kadınların işgücüne katılım oranlarının ise görece olarak yüksek bulunduğu bir işgücü ve istihdam yapısı bulunmaktadır (Özdemir, 2007, s. 135).

1 Literatürde refah devleti kavramı, "sosyal devlet" ve "sosyal refah devleti" kavramları ile içiçe kullanılabilir. Bunlar yer yer benzer anlamda birbirlerinin yerine kullanılsalar da bazı alanlarda birbirlerinden farklı manalarda ifade edilmektedirler. Bu anlamda örneğin her refah devletinin aynı zamanda bir sosyal devlet olduğu, ancak her sosyal devletin ise bir refah devleti olmadığı üzerinde durulmaktadır. bkz.Özdemir (2007, s. 11-12).

Ayrıca liberal modelde devlet, "son çare" olarak başvurulan bir merci konumundadır (Özdemir, 2007, s. 135) ve yalnızca en kötü durumlarda en fakir insanlar için devreye girmektedir (Hilson, 2008, s. 89). Bu asgari sosyal yardımlar da gelir araştırmalarının sonuçlarına göre düzenlenmekte (Cousins, 2005, s. 109-110) ve bu yönüyle de damgalayıcı bir vasıf taşımaktadır (Hilson, 2008, s. 89). Sadece asgari gelir garantisinin sağlandığı ve genel anlamda çok sınırlı müdahalede bulunduğu için bu modele, zaman zaman "gece bekçisi devleti" de denilmektedir (Marangoz, 2001, s. 104). Devletin asgari konumunun en tipik anlamı, sosyal harcamaların daha az olduğudur (Özdemir, 2007, s. 134). Bu anlamda sosyal transferlerin zayıf olduğu ve sosyal sigortaların da mütevazı durumda bulunduğu bir pozisyon ile karşı karşıya kalınmaktadır (Kennett, 2001, s. 81). Dolayısıyla liberal refah modelinde, "refah"ın yerine, "çalışma" tercih edilmekte; böylece sosyal politikanın ayırt edici yapısal özelliğinin "seçici" refah ilkesi olduğu görülmektedir (U.Kara, 2004, s. 174).

Esping-Andersen'in diğer tasnifi olan *muhafazakâr refah devleti* modeli, evrensel bir sistem yerine, kazanca ve sosyal statüye (sınıfa) dayalı sosyal sigorta sistemi üzerine kuruludur (Katrougalos ve Lazaridis, 2003, s. 2). Başka bir ifade ile tipik çıkar grubu işbirliği temeline dayalı bir yapı bulunmaktadır. Bundan dolayı model, "korporatist"tir (Şenkal, 2005, s. 277). Korporatist algı, statü üyeliğine göre gruplandırılır. Mesleki farklılaşma, profesyonel statünün çoğunlukla benzer risk profillerini kapsamaması ve de mesleklerin dışı kapalı bir sosyal grup oluşturması ve kolektif eylem olanaklarının temel kaynağı olması nedenleriyle korporatizmin en tipik ifadesidir (Esping-Andersen, 2006, s. 45).

Devlet, çeşitli sebeplerle gelir kaybına uğrayanlara yeni istihdam imkânları verme yerine, tazmin ve telafi edici politikalar uygulamakta; bu anlamda bireylerin iş piyasasına girişi ve orada kalmaya teşviki yerine, iş piyasasından çıkışı ve hatta piyasaya girmemeye teşvik dikkat çekmektedir (Özdemir, 2007, s. 138). Özel refah uygulamalarının (piyasa) ise marjinal bir rolünün söz konusu olduğu (Özdemir, 2007, s. 137-138), dolayısıyla piyasanın önceliğinin reddedildiği bu modelde, devlet yardımı üzerinde vurgu yapılmasının yanında, sosyal refahın merkezi olarak geleneksel ailenin (O'Connor, 2004, s. 183) ve (Katolik) kilisenin güçlü etkisi söz konusudur (Kennett, 2001, s. 79-80). Kilisenin etkisi, aileye ve cinsiyete karşı muhafazakâr tutumların oluşması yanında, sosyal politikaya olan bakış açılarının da belirleyicisi olmaktadır (Özdemir, 2007, s. 138). Bu çerçevede muhafazakâr görüş sahiplerinin refah devletine karşı pek de olumlu bakışlarının olmadığı görülmektedir. Çünkü onlara göre refah devleti, toplumu bir arada tutan ve değerleri kuşaktan kuşağa aktaran ailenin bozulmasına yol açmakla kalmamakta, aynı zamanda kilisenin de gerilemesine neden olmaktadır (Özdemir, 2007, s. 139).

Esping-Andersen'in diğer tasnifi *sosyal demokratik refah modelidir*. Modelin temel paradigmaları "evrensellik", "dayanışma" ve "refah gereksinimlerinin piyasadan bağımsız kılınması" (*dekomüdfikasyon*) üzerine kuruludur (Cox, 2004, s. 206). Bu üç temel nitelik yanında, modelde refah harcamalarının ve eşitliğin yüksek seviyede olması ve geniş kamu sektörünün varlığı önem arz etmektedir (Nygard, 2006, s. 357).

Modelin en önemli ayırt edici özelliği, "evrensellik"tir. Evrensellik, bir yandan toplumun gelişmesiyle bireylerin daha fazla yardıma ihtiyaç duyacağını ve muhtaç durumdaki bu kişilere yardım etmenin, kolektif bir sorumluluk olacağını söylemektedir, diğer yandan da insanoğlunun temel haklara sahip olmasından yola çıkmaktadır (Özdemir, 2004, s. 126, 130). Bu çerçevede evrensellik, sosyal refah programlarının tüm vatandaşları kapsamına denk gelmektedir (Cox, 2004, s. 208). Refahtan faydalanma hakkının olabilmesi, ülkenin "vatandaş" olmakla kazanılmaktadır. Marshall'ın kelimeleriyle "Vatandaşlık, bir toplumun ...üyelerine verilen bir statüdür. Bu statüye sahip herkes, statünün içerdiği tüm haklar ve görevler bakımından eşittir." (Marshall, 2006, s.26). Bu yaklaşımın sonucu olarak gelir, meslek, sınıf gibi farklılıklara bakılmaksızın sosyal hizmetler/politikalar, herkese yönelik eşit ve evrensel mahiyettedir (Özdemir, 2007, s. 102). Başka bir anlatımla, sosyal refah hizmetleri, herkese yoksulluk sınırının üstünde yaşayabileceği bir yaşam standardını temel almakta; sunulan hizmetlerden yararlanmak için, bir aciliyet veya normal olmayan bazı koşulların aranması söz konusu olmaktadır. Dolayısıyla politikalar iyileştirmeye yönelik olmaktan öte, önlemeye yönelik olup kısmi olmaktan öte evrensel niteliklere sahip bulunmaktadır (Özdemir, 2007, s. 125). Evrenselliğin diğer bir çıktısı ise dayanışmanın yüksek olduğu ortamın var olabilmesidir (Kautto vd., 1999, s. 11). Dayanışma, sınıf ayrışmasının veya bölgesel eşitsizliklerin önüne geçen programların oluşmasını kuvvetlendirmekte ve teşvik etmektedir. Dayanışmanın bu özelliği, evrensellik üzerine kurulu olmasından ileri gelmektedir. Başka bir ifadeyle, tüm vatandaşların benzer haklara sahip olması ile dayanışmada maksimum alana ulaşılmış olmaktadır (Cox, 2004, s. 209-210).

İkincisi, modelde vatandaşların refah gereksinimleri mümkün olduğunca piyasadan bağımsız kılınmaya (*dekomüdfikasyon*) çalışılmaktadır. Esping-Andersen'e ait bu tanımlamaya göre, sosyal ihtiyaçlar, devlet gibi piyasa dışı mekanizmalar tarafından sağlanmalıdır ya da ailelerin piyasadan bağımsız olarak belirli bir yaşam düzeyine ulaşmasını öngören bir göstergelyi ifade etmektedir (Özdemir, 2007, s. 113). Çünkü vatandaşların kişisel seçimleri, piyasa telakkileri tarafından yönetilmemektedir (Cox, 2004, s. 210). Öte yandan piyasa-devlet ilişkisinde, ikili bir yapı yoktur; işçi sınıfı ile orta sınıf arasında ikili bir yapı yerine, refah mantığı, yüksek standartta bir eşitliğin sağlanmasını amaçlamaktadır. Bunun sonucu olarak, sosyal hizmetler ve sosyal yardımların yüksek tutulması yanında, hakların kullanılmasında da geniş bir eşitlik sağlanmaktadır. Örneğin, mavi yakalı, beyaz yakalı veya devlet personeli arasında hakların kullanılması ve hizmetlerden yararlanılması açısından bir farklılık yoktur (Koray, 2002, s. 181). Kısacası, statü veya mesleki bir tabakalaşma söz konusu edilememektedir.

Bu iki temel anlayış, doğal olarak sosyal harcamaların yüksek olmasını doğurmaktadır. Bu anlamda devletin sosyal harcamalarının yüksek olduğu ve yoğun bir şekilde sosyal haklar sağladığı, özel refah düzenlemelerinin ise marjinal bir seviyede kaldığı bir model söz konusudur (Özdemir, 2007, s. 140). Örneğin modelin büyüme ve yayılma göster-

diği dönemlerde sosyal harcamalara ayrılan paylar sürekli artmış; 1980 sonrasında ise durmasına rağmen, bu dönem sonrasında önemli bir gerileme de yaşanmamıştır. Fakat 1993 sonrası yavaş da olsa bir daralma göstermiş ve 1998'de sosyal harcamaların payı GSMH içinde % 27,7 olarak ortaya çıkmıştır (Koray, 2002, s. 189-190). Sosyal harcamalardaki bu yüksek meblağların karşılanması içinse vergilere başvurulmaktadır; dolayısıyla finansman, istihdamdan gelen primlerle değil de vergilerle karşılanmaktadır (Hilson, 2008, s.90-91). Diğer bir ifade ile, toplanan vergiler, kamu tarafından finanse edilen yüksek sosyal hizmet düzeylerine dönüştürmektedir (Özdemir, 2007, s. 170). İşsizlik, yaşlılık ve diğer refah önlemlerindeki cömert uygulamaların, dolayısıyla yüksek kamu sosyal harcamalarının (Kautto, Fritzel, Hvinden, Kvist, & Uusitalo, 2001, s. 4-5) kaynağı, bu vergilerden sağlanmaktadır (Özdemir, 2007, s. 141).

Modelin özelliği olan evrensellik, "eşitlik" de üretmektedir. Bu eşitlik, emek-piyasa katılımı ile gerçekleşmektedir (Lungberg ve Amark, 2001, s. 170). Bu çerçevede, kadınlara erkeklerle aynı şartlar içerecek şekilde eğitim sisteminin açılması, ücretlerin kadın ve erkekler için aynı işe aynı ücret şeklinde düzenlenmesi, artan kamu sektörü emek talebine kadınların iştirakinin sağlanması ve kadınların daha rahat çalışabilmeleri için kamu çocuk bakımı ve diğer bakım şekillerinin genişletilmesi gibi uygulamalar görülmektedir (Lungberg ve Amark, 2001, s. 170-171).

Son olarak, bu modelde toplam istihdam düzeyinin yüksekliği dikkat çekmektedir. İstihdam içinde kamu istihdamı, OECD ülkeleri ortalamasının iki katıdır (ancak, özel sektör istihdamı ise ortalamanın biraz altındadır) ve kadınların işgücüne katılım oranları yüksektir (Huber ve Stephens, 2001, s. 118). Bu sebeplerden dolayı, model "istihdam genişletici refah devleti modeli" ve "tam istihdam sağlayıcı refah devleti modeli" olarak da adlandırılmaktadır (Özdemir, 2007, s. 140-141).

Güney Avrupa Refah Devleti Modeli ve Türkiye

Esping-Andersen'in üçlü refah tiplemesine dördüncü bir tipleme ekleme girişiminin ilk kez Leibfried (1992) tarafından gerçekleştirildiği bilinmektedir. Leibfried, Avrupa Birliği'nin güney kısmında "Latin kuşağı ülkeleri" olarak ifade ettiği farklı bir refah devleti modelini ileri sürmüştür. Bu refah tiplemesi, "Katolik korporatist modeli", "Latin kuşağı modeli" (*Latin rim*) ve Titmuss'tan esinlenerek "tam oluşmamış model" (*reduimentary*) şeklinde adlandırılmıştır (Özdemir, 2007, s. 150-151).

Ancak daha somut ve etkin bir biçimde ortaya konan girişim ise Ferrera tarafından gerçekleştirilmiştir. Buna göre, *Güney Avrupa modelinde*, "ikili gelir desteği sistemi," sağlık sistemlerinde "evrensellik", refah hizmetlerinin planlanması ve sağlanmasında tikelcilik-klientalizm ve hatta yolsuzluk; kamu harcamalarındaki yüksek oran (Gough, 2006, s. 232) ve ailenin sosyal denge sağlamadaki rolü, en tipik refah özellikleri olarak

görülmektedir. Ferrera'nın modele dâhil ettiği ülkeler arasında Türkiye yoktur; İtalya, Portekiz, Yunanistan ve İspanya, modelin ülkeleridir. Gough (2006) ise bu ülkelerin yanına Fransa ve bazı çekincelerle birlikte Türkiye'yi de katmaktadır. Buğra ve Keyder (2003) de Türkiye'nin yerini sabitlemeye çalışmaktadır.

Modelde bir yandan emeklilik sistemi gibi hamlelerle formel sektördeki işgücünün cömertçe korunması (hiper koruma), diğer yandan ise kurumsal olmayan ve düzensiz olarak ifade edilebilecek olan mesleki sektördeki çok az desteğe sahip olmasına dayalı ikili hatta "kutuplaşmış" bir yapı söz konusudur (Ferrera, 2006, s. 198-199). Özellikle yüksek bir enformel sektör ile kendi hesabına çalışanların sayısı, böyle bir kutuplaşmanın göstergesi olarak kabul edilmektedir (Gough, 2006, s. 250). Yeraltı ekonomisi (yasadışı faaliyetler), yarı kayıtlı ekonomi (beyan dışı faaliyetler) ve kayıtlara hiç girmeyen ekonomi (enformel faaliyetler) şeklinde tasnif edilen kayıt dışı ekonominin Türkiye'deki boyutları, böyle bir özelliği barındıran cinstendir. Friedrich Schneider tarafından 31 Avrupa ülkesini kapsayan Eylül 2010 tarihli araştırmaya göre, Türkiye'nin ekonomisindeki kayıtdışılığının % 33,5'lik oranla dördüncü sırada olduğu tespit edilmiştir (Önder, 2012, s. 55).

Modelin ikinci temel özelliği ise sağlık sisteminin evrensel bir yapıya sahip olmasıdır. Sağlık hizmeti, tüm vatandaşlar için bir hak olarak belirtilmekle birlikte (amaç olarak zikredilse de), "vergi" ile finanse edilme prensibine dayalı olarak da işlememektedir. Aynı zamanda sağlık sistemi kamu ve özel hizmetlerin karışımından oluşmaktadır. Burada özel sektörün da kârlılığı dikkate alınarak, kamu ile ortaklık içinde bir sistemin işletilmesi esastır (Ferrera, 2006, s. 206-208). Türkiye'de sağlık alanındaki dönüşümlere bakıldığında, özellikle Sağlıkta Dönüşüm Programı (SDP) sonrasında bu durumu anımsatan hamlelerin yapıldığı gözükmektedir. SDP sonrasında, kamu-özel ortaklığının kampüs ve şehir hastanelerin kurulması ile başlaması ve tüm kamu hastaneleri ile SGK'yla sözleşme imzalamış olan özel hastanelerin tüm genel sağlık sigortalılara hizmet vermesinin sağlanması, birer somut örnektir (Yılmaz, 2012).

"Zayıf devletçilik" (Mingione, 2006, s. 268) yapısı ile nitelendirilen Güney Avrupa refah modelinde, diğer bir özellik, kamu kurumlarının partizan dayatmalara ve yönlendirmelere son derece açık olmasıdır (Ferrera, 2006, s. 209). Bunun bir sonucu olarak özellikle sosyal yardım alanında yeniliklerin ve reformların zayıflığı görülmektedir (Ferrera, 2005, s. 7). Zayıf devletçilik, aynı zamanda refah politikalarında klientalist, kayırmacı ve patronaja dayalı bir işleyişi doğurmaktadır (Katrougalos ve Lazaridis, 2003, s. 6-7). Bu çerçevede belirli kamu hizmetlerinin planlama ve dağıtım aşamalarında tikelcilik, klientalizm ve yolsuzluklar sıklıkla görülebilmekte; politik destek için çıkar alışverişinde bulunan partilerin ağırlığı olabilmektedir (Gough, 2006, s. 232). Türkiye açısından meseleye bakıldığında, politik destek amacıyla, sosyal refah uygulamalarının bir "araç" olarak kullanılması ya da kullanılmak istenmesi ile karşılaşılabilir. Zira Türkiye'de henüz tam olarak tanımlanmamış/tamamlanmamış muhtaçlık kriteri

sorunu bulunmaktadır (Çetinkaya, 2012, s. 200). Kriterin olmaması yanında bir de koordinasyon sorununun da tam olarak çözülememesi, klientalizmin zeminini güçlendirebilmektedir.²

Son olarak Güney Avrupa refah devleti modeli, Katolik kilisesinin (dinin) güçlü etkisi (Katrougalos ve Lazaridis, 2003, s. 6-7) ve “güneyli aile tipi” ile ön plana çıkmaktadır. Türkiye açısından bakıldığında, dinî hayır kurumları eliyle sunulmakta olan düzensiz ve yerel yardımların mevcudiyeti dikkat çekmektedir (Gough, 2006, s. 247). Zira İslam’ın “zekât emri” ile “sadaka teşvikleri” sosyal politikaların uygulanmasında Türkiye için bir zemin sunmaktadır. İslam inancının Türkiye’deki yeri ile ilgili çalışmalara bakıldığında (Çarkoğlu ve Kalaycıoğlu, 2008, s. 21), inancın pratiğe geçmesi noktasında % 75’lik bir kitlenin varlığı görülmektedir. Böyle bir çalışma, İslam inanç esaslarından olan zekât, sadaka, fitre vb. zorunlu ve gönüllü kurumların pratize edilmesinin doğal olması gerektiğini akla getirmektedir. Gerek bireysel anlamda zekât, sadaka ve diğer usullerle sosyal hizmet ve yardımların gerçekleştirilmesi, gerek sivil toplum kuruluşlarının sosyal yardım ve hizmet faaliyetlerinde “kaynak toplama” yöntemlerinin çoğunluğunun İslam inancına göre işlemesi, gerek belediyelerin ramazan ayı, kurban bayramı ve diğer İslam inancına ait anlayış ve uygulamaları dikkate alarak sosyal hizmet ve yardımlarda yeni modeller geliştirmeleri ve gerekse merkezî yönetimin ilk uygulaması İslam’dan gelen vakıf anlayışını devam ettiren uygulamalara sahip olması, İslam dininin Türkiye’deki sosyal refah alanındaki etkinliğini göstermesi bakımından anlamlıdır. Dolayısıyla dinin, sosyal refah rejiminde etkili olması noktasında Türkiye’nin Güney Avrupa modeli içinde sayılması makul olmaktadır.

Ayrıca modelde sosyal refahın sağlamış olduğu hemen hemen tüm riskler geleneksel aile ve akrabalık bağı üzerine kuruludur ve devletin varlığı ancak sistematik olmayan bir tarzda müdahale etmek şeklinde ortaya çıkmaktadır (Mingione, 2006, s. 274). Bu minvalde, aile dayanışmasının güçlü olması nedeniyle de aile daha fazla maddi ve sosyal yardım sağlamaktadır (Gough, 2006, s. 249). Türkiye’nin refah rejiminin önceliği de aile dayanışması üzerinedir (Buğra ve Keyder, 2003, s.45). Yeni kurulan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığındaki “aile” vurgusu, bu önceliği ayrıca yansıtması açısından dikkate değerdir. Bakanlığın misyonunun başında “ailenin bütünlüğünü korumak” (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı [ASPB], 2011a, s. 15) olması da bu önceliği somutlaştırmaktadır. Böylece Türkiye’de ailenin sosyal refah sağlamadaki önceliğinin, hem bir “aktör” olarak hem de kamu gibi diğer aktörleri “şekillendirme” noktasında kendisini gösterdiği söylenebilir.

2 Burada, Bütünleşik Sosyal Yardım ve Hizmet Sistemi’nin pilot uygulamalarının başladığı ve dolayısıyla koordinasyon ve muhtaçlık kriteri gibi sorunların giderilmesi için bir imkân doğduğu da belirtilmelidir.

Türkiye'nin Refahı: "Yaşlılık Algısı" Üzerinden Değerlendirmeler

İfade edildiği üzere Türkiye, Güney Avrupa refah modeli içerisinde konumlanmaktadır. Model ile ilgili ortaya konan görüşlerden biri de "yaşlımerkezliliğin" sosyal refah uygulamalarında etkin olduğudur (Lynch, 2001, s. 434). Böyle bir görüş hakkında, "uygulamalara" bakılarak ne derece makul olduğu söylenebilir. Yaşlılara yönelik refah uygulamaları, temel olarak emeklilik sistemi, bakım hizmeti ve sosyal yardımlar şeklinde üçlü bir yapı arz etmektedir. Burada üçlü yapı ayrı ayrı bir şekilde, önce İtalya örnekleri dikkate alınarak Güney Avrupa refah modelinin durumu ortaya konmakta, sonrasında Türkiye bağlantısına yer verilmektedir. Nihayetinde modelin yaşlılara yönelik refah uygulamalarında (varsa) reform çabalarına değinilmektedir.

Ancak yaşlılara yönelik refah uygulamalarına bakılarak, Güney Avrupa modelinde yaşlımerkezli bir yapının olduğunu söyleyebilmenin yanında, "yaşlılık algısı" üzerinden de "işaretler" bulunabilir. Özellikle Türkiye'deki yaşlılık algısının kavranması açısından Esping-Andersen'in refah rejimleri tasnifinde temel aldığı "aile" ve "piyasa" gibi iki kilit husus yardımcı olabilmektedir.

Güney Avrupa Refah Modelinde Yaşlılara Yönelik Refah Uygulamaları ve Türkiye

Yaşlı merkezli refah modelinin varlığı ya da yokluğu, en basit bir şekilde "uygulamalar" üzerinden görülebilir. Uygulamalarda yaşlılara yönelik emeklilik sistemi, bakım hizmeti ve sosyal yardımlar gibi üç temel alana bakılmalıdır.

Birinci uygulama alanı, *emeklilik* sistemleridir (yaşlılık sigortası). Örneğin, Güney Avrupa refah modelinin bir temsilcisi olan İtalya'da emekli/yaşlılık ödemeleri, üç şekildedir: sosyal yardımlar, sosyal emeklilik ve asgari emekli maaşı. Toplamda emekli ödeneklerinden yararlanan kişi sayısı, beş milyonun üzerindedir. Bunların büyük kısmının geliri ise Sosyal Dışlanma Çalışma Komisyonunun belirlediği yoksulluk sınırı altındadır. Söz konusu ödemelerden faydalanmak için getirilmiş olan şartlar oldukça sıkıdır (Benassi ve Mingione, 2007, s. 154). Güney Avrupa'daki emeklilik sistemi ile ilgili harcama miktarları, beklentinin aksine neredeyse Avrupa'daki sistemlere yakın cömert destekler sunmaktadır (Ferrera, 2006, s. 196). Bu temel özellik, İtalya için de geçerli durumdadır. İtalya'da yaşlılar için yapılan kamu sosyal harcamaları (özellikle de emeklilik maaşları) GSYİH içindeki oranı 2010 yılında AB ülkeleri arasında % 16,0 ile en yüksek seviyededir (Eurostat, t.y.). 2010 verilerine göre de toplam sosyal harcamalar içindeki yaşlılara dönük harcamalar % 51,4 ile Letonya'dan sonra AB ülkeleri arasında ikinci sıradadır (Eurostat, t.y.).

Güney Avrupa refah modelinin bir parçası olan Türkiye'de ise sosyal güvenlik sistemi denilince akla sosyal sigorta sistemi gelmekte; sosyal sigorta denilince de yaşlılık sigortası ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla Türkiye'de yaşlılık sigortasından bahsetmek,

aslında bir bakıma sosyal güvenlik sistemini anlamaktır. Bu sisteme göre, temelde belirli bir süre çalıştıktan sonra, emeklilik aylığına hak kazanma ve dolayısıyla bunların sosyal güvenliğinin sağlanması söz konusu olmaktadır. Bu durum ise “sosyal devlet” ilkesinin bir gereği ve Anayasa’nın 60.-62. maddelerinin bir şartı olarak ifade edilmektedir (Devlet Planlama Teşkilatı [DPT], 2007, s. 18). Ancak pratiğe bakıldığında Türkiye’de yaşlılık sigortası harcamalarının GSYİH içindeki oranının 1990 yılında % 3,2 iken 1995’te % 3,7’ye ve 2005 yılında da % 7,8’e çıkmak suretiyle % 146’lık bir artış göstermesine (Gümü, 2010, s. 16) rağmen, Güney Avrupa ülkelerinden uzakta olduğu görülmektedir. Zira 2005 yılı için Güney Avrupa modelinin içinde kabul edilen İtalya’da % 14,6’lık, Portekiz’de % 12,3’lük, Yunanistan’da % 12,1’lik ve İspanya’da % 9,0’lık bir oran bulunmaktadır (Eurostat, t.y.).

Öte yandan genel olarak refah devletlerinde özelde Güney Avrupa modelinde emeklilik sistemleri, 1990’lar ile bir reform sürecine tabi tutulmuştur. İtalya’daki reformlar, yaşlımerkezli sosyal politikalarından yaş-nötür sosyal politikalara doğru bir denge arayışının göstergesi olarak ortaya konmuştur (Lynch, 2001, s. 434). 1995’te “Lomberto Dinî Hükümeti” tarafından radikal reformlar yapılmaya başlanmıştır; ödeneklerin ölçümlemesi, primli sistem içerisinde uygulanan güvenlik prensiplerinde gerçekleştirilmiştir. 1997’de “Romano Prodi Hükümeti” de entegreli ilave reform gerçekleştirmiştir. Böylece yeni “göreceli/kavramsal belirli katkı” sistemi, kapitalizasyonu taklit eden bir primli sistem olarak sahne almıştır (Baldini, Bosi, Guerra, Mazzaferro, & Onofri, 2004, s. 255-256). Ayrıca 1995 yılında yapılan bir reformla kamu sigortacılığında tedrici olarak getirisi belli planlardan “Varsayımsal Katkı Belirlenimli” (*Notional DC*) sisteme geçilmeye başlanmıştır. İsveç’e benzer şekilde gerçek bir fon sistemi yerine kişilerin ödediği primler (ki İspanya’daki gibi prim yükü % 23’e karşı % 9 olarak işverenlerin üstündedir) hayali/varsayımsal bir hesapta büyüme oranlarına bağlı bir faizle biriktirmektedir. Emeklilik yaşına gelenlerin bu birikmiş hesaptan emekliliklerini finanse etmesi beklenmektedir (Alper, t.y., s. 30). 1995 yılı ayrıca, emeklilik maaşları reformunun da gerçekleştirildiği yıldır. Bu reform, İtalya’daki emekli maaşı harcamalarında görülen yapısal eşitsizlikleri ortadan kaldırmak amacıyla devreye sokulmuştur. Bu kapsamda emeklilik yaşı yükseltilmiş, maaşların hesaplanmasında yeni bir yönetim uygulanmaya konmuş ve gönüllü emeklilik planlarına destek sağlanmıştır (Benassi ve Mingione, 2007, s. 126).

Aynı dönemler emeklilik sistemi bakımından Türkiye açısından da reform anlamına gelmektedir. Özellikle 1999 yılındaki reform, emeklilik yaşını yükseltmek suretiyle aktif sigortalı sayısının pasif sigortalı sayısına oranını yukarı çekmeyi ve prim miktarlarını yükselterek sistemin gelirlerini artırmayı hedeflemiştir, fakat beklenen etki söz konusu olamamıştır (Alper, t.y., s. 16). 2005 yılında da reformlar gündeme gelmiştir. Emeklilik reformunun gündeme gelmesinin temel nedeni, “2035 yılı itibarıyla Türkiye’nin demografik avantajını kaybedeceği ve bu tarihten sonra sistemin finansal açıdan

gittikçe kırılmalığa başlayacağı öngörüsü" ve son yıllarda emeklilik sisteminin gittikçe büyüyen, korkutucu açıklar vermesi şeklinde ortaya konmaktadır (Başbakanlık, 2005, s. 33-34). Böylece 2035 yılından sonra artan hayat beklentisi ile orantılı bir biçimde ve kademeli olarak emeklilik yaşının erkek ve kadınlarda 65'e çıkarılması hedeflenmektedir. Bu reformun en önemli yönü olarak, devletin sosyal devlet olmanın gereği içinde emeklilik sistemine belli bir katkı yapmayı kabul etmiş olması dikkat çekmektedir (Alper, t.y., s. 17-18).

İkinci uygulama alanı, *yaşlı bakımı*dır. Toplumdaki sosyal bakım organizasyonunun bir parçası konumunda ve muhtaç olanların fiziksel ve duygusal ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlamak amacıyla geliştirilen faaliyetler ve ilişkiler bütünü olan (Jönsson, Daune-Richard, Odena ve Ring, 2011, s. 1-2) ve tıbbi bakım ve hastabakıcılık hizmetlerini kapsayan (Hamada ve Raut, 2007, s. 79) yaşlı bakımının Güney Avrupa modeli ülkelerinden olan İtalya'daki durumuna bakıldığında, özellikle sağlık hizmetleri alanında ileri seviye bir durum görülmektedir.

İtalya'daki yaşlı bakım ve destek hizmetlerinde en önemli çerçeve sağlık hizmetlerindedir. Sağlık hizmetleri, sadece çalışanları kapsamayan, tüm vatandaşlar için hak olan Ulusal Sağlık Sistemi uygulamasıyla evrensel bir yapıya sahiptir (Ferrera, 2006, s. 207). Bunun yanında bakım hizmetlerinde ailenin bulunduğu konum önemlidir. Özellikle genel olarak Güney Avrupa ülkelerinde sosyal refahtan sorumlu olarak görülen (bir arada yaşayan çekirdek birimlerin yanında akrabalık ilişkilerini de içeren) bir aile sistemi bulunmaktadır (Grundy, 2006, s. 122-123; Mingione, 2006, s. 272). İtalyan refah sisteminde bu yapıya uyumlu bir şekilde, yaşlılara yönelik sosyal refah uygulamalarında ailenin yardımının gereğinden bile fazla olduğu belirtilmektedir (Mingione, 2006, s. 274). Dolayısıyla İtalya'da temel olarak yaşlıyı sosyoekonomik risklere karşı koruma görevi, öncelikle aileye, ikincil anlamda akraba çevresine aittir. Devletin görevi ise aile reislerine parasal anlamda yardım yapmaktır. Bu nedenle yoksulluk riskine karşı koruma, aile ve akrabalık koruması yanında, ikinci plandadır (Benassi ve Mingione, 2007, s. 129).

Türkiye'de yaşlı bakımı hususu, "muhtaç yaşlı" kavramsallaştırması etrafında şekillenmektedir. Mülga 2828 sayılı Kanun'a göre "muhtaç yaşlı", sosyal veya ekonomik yönden yoksunluk içinde olup, korunmaya, bakıma ve yardıma muhtaç yaşlı statüsündeki kişi (m. 3/d) olarak ifade edilmektedir. Tanımdan yola çıkılarak, ekonomik sorunu olmamakla birlikte sosyal yoksunluk içinde bulunan yaşlıların da sosyal bakım/hizmet kapsamına girecekleri sonucu doğmaktadır. Böylece, ailesi ve yakınları olmayan ya da onlar tarafından terk edilmiş yaşlılar da sosyal bakımdan faydalanabilmektedirler. Bu görev ise Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna (SHÇEK) aittir. SHÇEK korunmaya, bakıma ve yardıma muhtaç durumdaki yaşlıları tespit ve incelemekle görevli (m. 21) bulunmaktadır. Bu kapsamda SHÇEK Genel Müdürlüğü bünyesinde merkezde Yaşlı Hizmetleri Daire Başkanlığı, taşrada ise Huzurevleri ve Sürekli Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri ile Yaşlı Danışma Merkezleri aracılığıyla yaşlılara bakım hizmeti verilmek-

teydi (Demirbilek, 2005, s. 241). Artık 2011 yılındaki en son düzenleme ile yaşlı bakım hizmetleri, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü bünyesinde yürütülmektedir.

Yaşlılara yönelik sosyal refah uygulamalarının üçüncü alanı, *sosyal yardımlardır*. İtalya’da merkez ve kuzeyde sosyal anlamda dışlanmış grupların yaygınlığı (ki yaşlılar bunlardan- dır) dikkat çekmektedir (Benassi ve Mingione, 2007, s. 137). Bu tarz dışlanmalara karşı bakım hizmetleri kadar önemli olan uygulama, sosyal yardımlardır. Sosyal yardımlar, İtalya’da gelirtesine tabi tutulmak koşuluyla, belirli kitleleri hedef alacak şekilde işle- maktadır (Baldini vd., 2004, s. 55). Bu durum, toplumsal açıdan dezavantajlı durumda bulunabilen yaşlıların yeterli geliri elde etmelerini garanti eden bir niteliğe sahiptir. Yaşlıların kendi gelirlerini sağlayamamalarından dolayı sosyal yardımlar devreye gir- mektedir. 65 yaş ve üstü kişilere yönelik olan sosyal destekler, bu kapsamda değerlendiril- maktadır (Benassi ve Mingione, 2007, s. 143). Ancak belirtilmelidir ki İtalya’daki sosyal yardım sistemi, resmi bir güvence ağı olmaktan öte, yerel yönetimler, kilise, gönüllü kuruluşlar ve aileye dayalı bir şekilde yürütülmektedir (Gough, 2006, s. 237).

Türkiye’de ise 1976 yılında kabul edilen 2022 sayılı 65 yaşını doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkındaki Kanun, yaşlılara sosyal yardım sağlama hususunda atılan ileri adım olarak görülmektedir (Arpacı, 2005, s.127). Bunların yanından belediyeler bünyesinde yaşlılara ve emeklilere yönelik olarak barınma, sağlık, beslenme, ulaşım gibi aynı sosyal yardımların da yürütülmekte olduğu bilinmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının da yaşlılara sosyal yardım konusunda önemli roller aldıkları da anlaşılmaktadır (Arpacı, 2005, s. 129-130).

Yaşlılık Algısını “İkilemler” Üzerinden Değerlendirmek ve Türkiye

Yaşlımerkezli Güney Avrupa modelinin varlığını ya da yokluğunu anlayabilmenin yollarından biri de “yaşlı algısı” üzerinden olabilir. Uygulama üzerinden meseleye bakılması kadar, uygulamaların devam edip edemeyeceği ya da devam etse bile nasıl bir arkaplan dâhilinde devam edeceği gibi birçok husus, “yaşlı algısı” üzerinden daha bir anlam kazanabilir. Zira herhangi bir şekilde yaşlı algısının değişimi, yaşlılara yöne- lik sosyal refah uygulamalarının da değişebilme “ihtimali”ni gündeme getirebilir. Bu durumsaTürkiye ile ilgili refah modeli hakkındaki görüşlerin/iddiaların makuliyetini test edebilme imkânı sağlaması açısından önemlidir.

Aile Yapısındaki Dönüşüm Üzerinden Yaşlılık Değerlendirmesi: “Sorumlu” mu “Sorunlu” mu?

Türkiye’de yaşlılar ile ilgili sosyal refah algısının biçimlenmesinde yaşlının içinde bulunduğu aile yapısının önemli bir etkinliği olmaktadır. Aile yapısının geleneksel veya modern biçiminde olması, yaşlılara yönelik sosyal refahın algılanması ve uygulanması safhasında etkili birer değişken olabilmektedir.

Modern zamanlar, sadece ekonomik anlamda bir dönüşüme neden olmamış, aynı zamanda sosyal bir dönüşüme yol açmıştır. Bu sosyal dönüşümün en önemli merkezi "aile" kurumu olmuştur. Aile kurumundaki dönüşüm, aile içinde bir fert olan yaşlı birey için de kaçınılmaz olarak bir dönüm noktası olmuştur. Geleneksel aile kurumu içinde yaşlının konum ve statüsü güvence altındadır. Yaşlı kişi, ailenin en bilgili ve tecrübeli kişisi olarak saygı ile davranılan ve aynı zamanda ihtiyaçları giderilen kişisidir (Altan, 2006, s. 270). Geleneksel anlamda bakıldığında, kırsal kesimde birkaç kuşağın birlikte oturduğu geniş aile modelinde yaşlı erkek "karar organı", yaşlı kadın da ev işlerinde "otorite" konumundadır (Demirbilek, 2005, s. 217-218). Dolayısıyla geleneksel aile anlayışında yaşlı olmak (erkek veya kadın açısından), "sorumlu" olmakla aynı manaya gelmektedir.

Boşanma oranlarının yükselmesi, tek ebeveynli ailelerinin sayısının artması, çocukla ilgili toplumsal kabullerin değişmesi ve doğurganlık oranlarının gerilemesi, bireyciliğin ön plana çıkıp bağımsız yaşama isteğinin genel geçerlilik kazanması ve ailenin daha da küçülmesinin sonuçları olarak, geleneksel aile yapısının son 30-35 yıllık periyotta önemli bir değişim geçirdiği görülmektedir (Akgeyik, 2006, s. 59). Geleneksel aile yapısından çekirdek aile yapısına doğru meyleden bu dönüşüm neticesinde, (çekirdek) ailenin bir sosyal refah kurumu olma özelliğini önemli bir düzeyde kaybetmeye başladığı anlaşılmakta ve bu durum da geleneksel yapıda hayatlarını aileleri ile idame ettiren (Demirbilek, 2005, s. 213) ve "sorumlu" bir statüye sahip olan yaşlıların "sorunlu" bir bağlamda değerlendirilmesine kapı aralamaktadır. Bu durum, aynı zamanda yaşlıların sosyal dışlanmaya maruz kalmasının önünü açmak demektir. Türkiye'deki yaygın algı, bunu perçinler niteliktedir: "Yaşlılar, kendilerine yetersizdir; bağımlı, zayıf ...insanlardır." (Çayır, 2012, s. 167).

Yaşlıların "sorunlu" olarak addedilmeye başlaması, esasında yaşlılık dönemi ile doğal olarak ortaya çıkmakta olan güçten düşme, zihinsel etkinliklerde gerileme, ruhsal sıkıntılar vb. fiziksel ve psikolojik değişimlerin yoğun yaşanması (Arpacı, 2005, s. 106-107) ile irtibatlı gibi görünse de geleneksel aile yapısındaki çözümlerin daha önemli bir faktör olduğu söylenmelidir. Özellikle bu çözümler nedeniyle yeni aile yapısında "kuşak çatışması" gibi yeni problemlerle karşılaşan bir yaşlı kesim ortaya çıkmaktadır. Bu kuşak çatışmasının en büyük çıktısı, "yaşlının yeni nesiller tarafından sorunlu" görülmesidir. Yaşlıların yeni nesiller tarafından "sorunlu" olarak algılanması sonucunda, örneğin 65 yaş üstü Amerikalıların çeyrek milyonunun, kendilerinden genç aile üyeleri tarafından dövülme, yumruklanma, sigara ile yakılma tarzında saldırılara uğrama gibi fiili şiddete maruz kaldıkları görülmektedir (Demirbilek, 2005, s. 224-225).

Öte yandan yaşlılık dönemi ile ilgili "Yaşı yetmiş işi bitmiş.", "Kurtlar kocayınca köpeklerle maskara olur.", "Elin ermez, gücün yetmez." (Arpacı, 2005, s. 120-121) gibi atasözü ve deyimlere sahip olan Türkiye'de geniş aile yapısı çekirdek aileye doğru dönüşmeye devam etmesine rağmen, fonksiyonel olarak geniş aile ve akrabalık sistemi yerini

muhafaza etmektedir (Altan, 2006, s. 271).³ Bu anlamda kırdaki ve kentte ailelerin ayrı hanelerde oturmalarına rağmen akrabalar arasında karşılıklı yardımın ve desteğin beklendiği görülmektedir. Bu çerçevede maddi desteğin yanında, çocuk bakımında annebabadan yardım istenilmekte, yaşlı annebabanın bakım ve geçim sorumluluğu yetişkin çocuklarına düşmektedir. Böyle bir durum, Güney Avrupa refah devletlerindeki aile-hane yapısıyla benzerlik taşımaktadır (Gough, 2006, s. 249). Bu anlamda Türkiye’de yaşlı olmak, tam anlamıyla sorumlu olmaktan uzak olmak ve sorunlu addedilmek anlamlarına gelmemiş olmaktadır. Bunun manası, yaşlı algısı açısından Türkiye’nin yaşlımerkezlilik özelliği taşıyan Güney Avrupa modelinin özelliklerini az ya da çok taşımaya devam ettiğidir.

Türkiye’de yaşlıların “sorumlu” olarak algılanmasının devamı ve “yaşlılık sorunlu olmaktır” yaklaşımının tam olarak toplumda hâkim bir yaklaşım biçimi olarak yerleşmesinde, geleneksel (geniş) aile yapısının % 13 oranına karşın çekirdek aile yapısının % 80,7 gibi bir oranla baskın olmasına rağmen (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2006, s. 1), işlevsel olarak (geleneksel) aile yapısının önemli ölçüde devam etmesinin etkisi göz ardı edilememektedir. Zira Türkiye’de her 10 yaşlıdan 7’sinin, çocukları ile aynı evde ya da aynı binada, aynı sokakta veya aynı mahallede hayatlarını sürdürdükleri görülmektedir (DPT, 2007, s.11). Hane başına ortalama olarak 0,229 yaşlı düşerken, çekirdek ailelerde bu ortalama 0,144’e düşmekte; dağılmış ailelerde 0,344’e; geniş ailelerde ise 0,499’a yükselmektedir (Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, 2010, s. 254). Özellikle ailede herhangi bir yaşlının bakıma muhtaçlığı söz konusu olduğunda, huzurevi seçeneklerine rağmen, bakım hizmetlerinin tamamına yakınının aile fertleri tarafından yapılıyor olması (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı [ASPB], 2011b, s. 360) da yaşlı algısının tam olarak “sorunlu” olmadığına işaret sayılabilir.

Türkiye’de yaşlıların sorunlu algılanmamaları, yaşlılara yönelik sosyal refah uygulamalarının kurumsal bir hüviyet içinde değil de ailenin geleneksel yapısı içerisinde hallolan gönüllülük merkezli çözümler şeklinde ortaya çıkmasından kaynaklanmaktadır ki bu durum Türkiye’nin, ailenin önemli bir işleve sahip olduğu Güney Avrupa modelinin bir parçası olduğu hususundaki görüşleri tasdik eder niteliktedir.

“Üretmek” ile “Tüketmek” Arasında Yaşlı Algısı: Refah Hakkı mı Minnet Duygusu mu?

Yaşlılara yönelik algısının şekil almasındaki etkili diğer ikilem, yaşlıların “üretim” ve “tüketim” ile ilintileri üzerinden gerçekleşmektedir.

Modern dönemler, toplumsal yapının önemli bileşenlerinden olan aile kurumundaki dönüşümün yanında, toplumun dinamiklerini etkileyen diğer bir unsur olan üretim-

3 Ancak özellikle İstanbul gibi büyükşehirlerde yapılan araştırmalar geleneksel dayanışma ağlarının zayıfladığını haber vermektedir. Bkz. Devlet Planlama Teşkilatı [DPT], 2006, s. 53.

den tüketime doğru yoğunlaşmayı da ortaya çıkarmıştır. Böylece üretim toplumundan sanayileşme sürecinin uzantısı olan Fordist üretim sistemi ile günyüzüne çıkan tüketim toplumuna kayma ve "önce al sonra öde" imkânı sunan taksitli alışverişlerin ortaya çıkması söz konusu olmuştur (Altıntuğ, 2010, s. 114). Bu kapsamda kapitalist sistem için (ihtiyaca göre değil de) maliyetleri en düşük seviyeye indirme ve kazançları en yüksek düzeye çıkarma güdüsüyle "pazar için üretim yapma"nın (Tutan, 2010, s. 777-778) sistemin işleyişi ve devamı açısından önemli olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu işleyişe katkı sağlamamak veya işleyişin dışında kalmak "sorunlu olmak" ile eşdeğer konuma gelebilmektedir.

Yaşlılık, bu anlamda "sorunlu olma"nın merkezinde görülmektedir. Zira yaşlı olmak, üretmekten ziyade "tüketmek" dönemi içinde olmak anlamına gelmektedir. Sadece tüketmekve üretmemek, "sistemi" de tüketmek olduğu için "sorunlu"dur. Bu durum "bağımlılık oranları" ve "sosyal harcamalar" üzerinden daha net anlaşılabilir.

Bağımlılık oranı, "üretim katılan her yüz kişiden kendisiyle birlikte kaç kişiye yetecek kadar üretimde bulunması gerektiğini" bildirmektedir. Buna göre, bir ülkenin tamamı tüketicidir, fakat çalışma çağındaki nüfus hem tüketici hem de üretici durumundadır. Üretim-tüketim dengesini sağlamak için üretime katılanların kendileriyle birlikte üretime katılamayanlara da yetecek kadar üretimde bulunması gerekmektedir (Murat, 2003, s. 78). Yapılan tahminlere göre 2050 yılında Avrupa'nın bağımlılık oranı % 50'ye düşecektir (Alper, t.y., s. 3). Yaşlı bağımlılık oranları projeksiyonuna göre, 2005 yılı itibarıyla Türkiye'nin % 52,6 ile AB ortalaması (AB15, AB25 ve AB27) üzerinde olduğu;⁴ ancak örneğin 2050 projeksiyonunda durumun tamamen ters bir hâl alacağı; Türkiye için oranın % 31 ve AB için ise % 52-53 civarında olacağı tahmin edilmektedir. Tahminler, AB için bu oranların sürekli bir artış eğiliminde seyredeceği yönündedir (Eurostat, t.y.). Bu anlayışa göre durum, aktif nüfusun içinde yer alamayan yaşlı nüfusun sayısal ve oransal olarak artması sonucunda, makroekonomik açıdan yaşlıların sadece tüketici grubu içerisinde yer alacağı anlamına gelmektedir. Bu nedenle, yaşlı nüfusun bağımlılık oranlarının yüksek olduğu ülkelerde, millî gelire katkılarının olmamasından dolayı yaşlıların, çalışma çağındaki nüfus için bir "yük olacağı" belirtilmektedir. Bu ise ekonomik açıdan "rasyonel" olmayan bir hâl olarak nitelenmektedir (Altan, 2006, s. 271). Rasyonel değildir, çünkü önemli olan artık tecrübe değil (Baumann'ın bahsetmiş olduğu), çok hızlı değişen (akışkan) bir çağda bulunulmasıdır. Böylesine hızlılığın ön planda olduğu bir çağda, sürekli yenilenme vurgulanmakta (Çayır, 2012, s. 171) ve dolayısıyla tecrübe, yani yaşlılık katkıda bulunmaktan ziyade, "yükten başka" bir anlam ifade etmemektedir.

Yaşlıların "sürekli tüketiyor" olması ve bundan dolayı sistem açısından sorunlu olarak algılanmasında ortaya konmakta olan diğer bir değişken yaşlılara yönelik sosyal har-

4 Türkiye'de Mayıs 2009 itibarıyla 33.3 milyon kişi bağımlı statüsünde sistemden faydalanmaktadır. bkz. Gökbayrak (2010, s. 152).

camalar ile ilgilidir. Buna göre, nüfus hızlı bir şekilde yaşlanmaktadır. Yaşlanan nüfus, sosyal güvenlik sisteminin bir yandan gelirlerinin azalması ve bir yandan da giderlerinin artması demektir. Bu, yaşlılara yönelik sosyal refah uygulamalarının olumsuz bir şekilde etkilenmesi sonucunu doğurmaktadır. Zira yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranını artması, yaşlılık döneminde ortaya çıkan bakım ve sağlık harcamalarının da artmasına karşılık gelmektedir (Demirbilek, 2005, s. 214). Hayatta kalma beklentisinin de arttığı düşünüldüğünde⁵ sağlık harcamalarının daha da artması ile karşılaşılmaktadır (Murat, 2003, s. 70). Bu durum, genel anlamda emeklilik sistemleri için de kullanılan bir argüman konumundadır. Buna göre, “emeklilik için yapılan kamu harcamalarının sürdürülemez boyutlara tırmanmış olması” önemli bir sıkıntı oluşturmaktadır (Alper, t.y., s. 3). Örneğin OECD ülkelerinde yaşlılara yönelik harcama, ortalama GSMH’nin % 19’udur. Bu ortalamanın üstünde olan İsveç ve Danimarka gibi bazı ülkelerde harcamalar GSMH’nin % 30 ve ortalamanın altında olan Polonya, Macaristan, Avusturya ve ABD gibi ülkelerde de GSMH’nin % 12’sinden az olarak ortaya çıkmaktadır (Lee, 2007, s. 23). AB’de de kamu harcamaları içinde yaşa bağlı harcamaların oranı % 40’tan fazladır (Akin, 2009, s. 30-31). Türkiye’de ise 1990-2005 yılları arasındaki 15 yıl içinde emeklilik sistemindeki harcamaların % 146 arttığı görülmektedir (Gümüş, 2010, s. 15).

Sonuç olarak, yaşlı nüfusun artması, bu artan nüfusun üretim içindeki oranının düşmesi neticesinde giderlerin artması (Arpacı, 2005, s. 122) ve sadece tüketici pozisyonunda olmaları ile bunlara yönelik sosyal harcamaların yükselmesi, “yaşlıların sistemi tüketmesi” tehlikesini gündeme getirmektedir.

Böyle bir algının varlığı karşısında, yaşlılara yönelik sosyal refahın yerine getirilmesinin yaşlılar açısından “bir hak mı yoksa bir minnet etme duygusu mu” olduğu sorunsalı daha bir dikkate değer olmaktadır. Bu ikilemi daha iyi anlamlandırma bakımından sosyal devlet yaklaşımının katkısı önemlidir.

Sosyal devlet, genel manada vatandaşların sosyal durumlarını iyileştirmeyi, belirli bir yaşam standardını sağlamayı ve nihayetinde sosyal güvenliğe kavuşturmayı kendisine görev edinmiş bir devlet anlayışını ifade etmektedir. Devlete görev olarak yüklenen bu yapı, toplumun üyeleri açısından bir “hak” olarak sağlanması gerektiği fikrine dayanmaktadır (Topuz, 2009, s. 117). Dolayısıyla sosyal devlet anlayışında devletin, koruyucu ve taraf olma görevi ve sorumluluğu söz konusu olmakla birlikte, “hak” bilinci ile donatılmış bir devlet formu bulunmaktadır (B.Kara, 2009, s. 371). Başka bir ifade ile sosyal devlet ilkesi sonucunda, yaşlıların bakım, gözetim ve korunma gibi ihtiyaçlarının yerine getirilmesi, yaşlılar için bir “hak”, vatandaşı oldukları devlet için de bir “görev” hâlini almaktadır (Altan, 2006, s. 273). Türkiye’de de devletin sosyal devlet olmasının

5 2050’ye kadar doğu orta ortalama hayatta kalma beklentisinde 2 yıllık artış varsayımı esas alındığında, OECD’ye göre, yaşlılık aylığına ilişkin gerçek kamu harcamalarında 1985-2010 periyodunda % 35’lik bir artış olduğu ve 1985-2030 yılları boyunca da bunun % 87 olacağı sonucuna ulaşılmıştır. bkz. Demirbilek (2005, s. 216).

bir gereği olarak herkese sosyal güvenlik sağlama görevi 1982 Anayasası'nın 60., 61. ve 62. maddelerinde belirtilmiştir. Bu anlamda devletin yaşlılıktan kaynaklanan risklerin oluşmasını engelleyici görevi bulunmaktadır (DPT, 2007, s. 18).

Yaşlılık döneminde mesleki ve sosyal statü kaybı, sosyal soyutlanma, sağlıkta gerileme ve başkalarına bağımlılığın artması ve emekli aylık düzeylerinin yetersiz olabilmesi sonucunda yoksullukla karşılaşma söz konusu olabilmektedir (Demirbilek, 2005, s. 216-217). Bunun yanında yaşlılar, sosyal dışlanmışlığa ve ayrımcılığa maruz kalabilmektedir. Sırf yaşlı olmaktan dolayı, örneğin ABD'de sağlık bakım hizmetlerinin sunulduğu tüm alanlarda yaşlılara yönelik bir ayrımcılığın yapıldığı ve önyargının bulunduğu kanıtlanmış durumdadır (Akdemir, Çınar ve Görgülü, 2007, s. 219). Yaş ayrımcılığı, özellikle çalışma hayatında daha açık görülmektedir. Çalışma hayatında yaş ayrımcılığı işe almada, çalışma esnasında veya işten çıkarmada söz konusu olabilmekle birlikte, istihdamın bütün alanlarında meydana gelebilmektedir (Baybora, 2010, s. 39).

Yaşlıların gerek yoksulluğa maruz kalabilmeleri gerekse yaş ayrımcılığı ve sosyal dışlanmışlık sonrasında psikolojik yoksunluk denilebilecek bir hâl içine düşebilmeleri, yaşlılara yönelik algının ve bunun sonucunda şekillenen sosyal refah uygulamalarının bir "hak"tan doğan sosyal politikalar olmak yerine bir "minnet duygusu"na göre biçimlenen sosyal politikalar olma şüphesini ön plana almaktadır. Ancak böyle bir şüphe, yaşlı olmaktan kaynaklanan sorunlara çözüm üretilmesinin sosyal politika aktörleri açısından bir görev; bu çözümleri bir an evvel olumlu yansımaları görmek isteyen yaşlılar için bir "minnet etme" değil de bir "hak" olduğu gerçeğini göz ardı edememektedir. Bu çerçevede, Türkiye'nin 2022 sayılı Kanun'u, yaşlılara yönelik refah uygulamasında minnet yerine "hak" anlayışını gündeme getirmesi bakımından önemlidir.

Sonuç

Türkiye birçok yönden Güney Avrupa modeline benzemektedir. Bu benzerliğin yaşlımerkezli olma açısından da geçerli olup olmadığı düşünülmeye değerdir. Zira yaşlanan dünyaya paralel bir şekilde hem Güney Avrupa ülkeleri ve -biraz yavaş da olsa- hem de Türkiye yaşlanmaktadır. Yaşlımerkezlilik, elbette yaşlılara yönelik refah uygulamalarına göredir. Ancak bu uygulamalara "zemin" hazırlaması bakımından yaşlılık "algısı" dikkate alınmak durumundadır. Çünkü algıdaki bir dönüşüm, uygulamalarında dönüşebilmesi anlamına gelecektir. Bu algıya göre de Türkiye'nin refah rejiminin konumunu kavramak mümkün olabilir.

Türkiye'deki yaşlılık algısının kavranması bakımından Esping-Andersen'in refah rejimleri tasnifinde temel aldığı olgulardan aile ve piyasa gibi iki kilit alan yardımcı olabilmektedir. Ailenin aktör olarak Türkiye'deki önemi, ailenin yaşlılık algısını da önemli kılmaktadır. Burada bir ikilem ile karşı karşıya kalınmaktadır: Ailede yaşlı "sorumlu" mudur yoksa "sorunlu" mudur? Bu ikilem, gelenekselden moderne, genişten çekirdeğe doğru

bir dönüşüm yaşayan aile yapısı içerisinde görülmektedir. Buna göre, aile yapısının geleneksel veya modern, geniş veya çekirdek olması, yaşlılara yönelik sosyal refahın algılanması ve uygulanması sürecinde önemli birer değişken olarak ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda geleneksel/geniş ailenin yaşlılara saygı ve otorite atfeden, dolayısıyla yaşlıları "sorumlu" kılan duruşu yerine, modern/çekirdek ailenin yaşlıları "sorunlu" gören bir çerçevesi söz konusudur. Ancak bu durumun Türkiye ölçeğinde tam manasıyla geçerli olduğunu söylemek makul değildir, çünkü Türkiye'de hâlâ en başta aile olmak üzere geleneksel yapının dayanışmacı özelliği devam etmektedir. Hâl böyle olunca, ailenin aktör olarak önemli bir yere sahip olduğu Güney Avrupa modelinin içinde yaşlılık algısı açısından Türkiye'nin yerinin büyük bir problematik olduğu söylenememektedir.

Yaşlılık algısının anlamlı olduğu diğer bir alan "piyasa"dır. Burada yaşlıların piyasa için ne manaya geldiği üzerinden bir ikilem doğmaktadır. Bu ikilem, aynı zamanda yaşlıların "sistem" açısından ne anlama geldiğini kavramada önemli bir değişken konumundadır. Buna göre yaşlılık "sorunlu olma"nın merkezindedir, çünkü yaşlı olmak üretmekten ziyade "tüketmek"tir. Üretmemek ve sadece tüketmek ise "sistemi/piyasayı" de/da tüketmek demektir. Sistemi tüketmekse en büyük "sorun"dur. Bundan dolayı sadece tüketme fiili işleyebilen yaşlılar, sistem açısından "sorunlu"durlar. Bu çerçevede artan yaşlı nüfusunun üretim içindeki oranının düşmesi neticesinde giderlerin artması ve sadece tüketici pozisyonunda olmaları ile bunlara yönelik sosyal harcamaların yükselmesi, "yaşlıların sistemi tüketmesi" tehlikesini gündeme getirmektedir.

Böyle bir yaşlı algısı, beraberinde yaşlılara yönelik refah uygulamalarının bir hak mı yoksa bir minnet duygusu mu olması gerektiğini gündeme getirir. Yaşlıların gerek yoksulluğa maruz kalabilmeleri gerekse yaş ayrımcılığı ve sosyal dışlanmışlık sonrasında psikolojik yoksunluk denilebilecek bir hâl içine düşebilmeleri sonrasındaki sosyal politika çözüm talepleri, bir minnet duygusu içinde değil de yaşlının bizzat bir hakkı olarak algılanmak durumundadır. Zira yaşlı olmaktan kaynaklanan sorunlara çözüm üretilmesi sosyal politika aktörleri için bir görev, bu çözümlerin uygulanmasını görmek isteyen yaşlılar için de bir "hak"tır. 2022 sayılı Kanun, Türkiye'de bunun bir "hak" olması gerektiğini hatırlatan bir adım olması bakımından önemlidir; ancak bu adım yaşlımerkezli olmayı sağlayacak kadar da kuvvetli değildir. Bu ise yaşlı merkezli Güney Avrupa modelinin bir parçası olma noktasında sorunlu bir zemin demektir.

Sonuç olarak, Türkiye Güney Avrupa modelinin bir parçasıdır. Bu parçanın modelle sıkı irtibatının temel zeminlerinden biri olarak "yaşlılık algısı"nın az da olsa problematik barındırdığı söylenmelidir. Böyle bir problematik zamanla, algı düzeyinden çıkıp uygulama düzeyine geçebileceği için, ailedeki yaşlının konumun kuvvetlendirilmesi ve piyasada da yaşlının dışlanma alanlarının tıkanması gerekmektedir.

Öte yandan elbette bu problematiğin nicel ve nitel bir şekilde derinlemesine irdelenmesi gerekmektedir ki bu makale, bu gereği yerine getirme amacı taşımaktan uzaktır.

Turkey's Position within the Models of Welfare States: Evaluations through "The Perception of Old-Age"

Faruk Taşçı*

Gosta Esping-Andersen (1990, 1999) presents three distinct welfare state¹ models based on (1) decommodification, (2) social stratification, and (3) the perceptions and practices of the market and of families (O'Connor, 2004, p. 183). In other words, the welfare state is an institutional matrix of the market, state, and family forms (Gough, 2004, p. 241). As such, Esping-Andersen's classification consists of three different models: the liberal welfare model, the conservative/continental Europe welfare model, and the social democratic/Scandinavian welfare model.

This tri-classification has been criticized from many different angles (Gough, 2004; Pascall, 1997; Siaroff, 1994; Walker, & Wong, 2004) and as such, a separate classification by Ferrera (1996, 2006) was made, called the Southern European welfare model. Despite Ferrera not having included Turkey in his model, there are many aspects found in the model which resemble Turkey's present reality. Afterwards, a number of works, such as those by Buğra&Keyder (2003), began to emphasize Turkey's necessary inclusion into the Southern European welfare model. Therefore, Gough (2006) brought these similarities to light and included Turkey into the model. Since Turkey's inclusion, different aspects and manifestations of Turkey's specific situation have been analyzed and brought to a higher level of importance (see Bozçağa, 2013).

This article shall attempt to better evaluate Turkey's place within the Southern European model in terms of an "elderly"-centric system. This evaluation is important in two aspects; the first being that the issue of aging has become more and more visible

* Assist. Prof., Istanbul University, Department of Labor Economics and Industrial Relations.
Correspondence: ftasci@istanbul.edu.tr, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, Ek Bina II, Kat: 4, Beyazıt, Fatih, İstanbul, Turkey.

1 The concept of welfare state includes the governments' programs in favour of the citizens against various risks, aiming at eliminating the need for social assistance and comprising different kinds of public service (Pestieau, 2006, p. 4), which intends to establish social protection, such as education, accommodation and childcare. Rumour has it that the term was used for the first time as wohlfahrtsstaat in Germany (Cousins, 2005, p.4), the other rumour is that it was uttered by Gustav Möller in Swedish Social Democrat Party's election declaration (Vivekanandan and Kurian, 2005, p. 1) and the another one is that it was Temple the Archbishop who firstly used the term (Özdemir, 2007, p. 16-17).

in the news around the world in recent years, and is even more specific to Southern Europe and Turkey (Başbakanlık, 2005, p. 35). The second importance is related to fact that the Southern Europe welfare model is described as an “elderly-centric” model (Lynch, 2001, p. 434) and since Turkey is considered a part of this model, it is necessary to perform a deeper evaluation of the situation in Turkey. As such, this article is an attempt to understand Turkey’s welfare regime within the context of elderliness. However, it is important to state here that analyzing the actual programs available to elderly individuals is not within the scope of this article. Instead, this article’s focus is, while taking such programs into consideration, to examine how people “*perceive* the elderly” and under what conditions the elderly live in Turkey. Then after having thoroughly examined the reality in Turkey, to petition for a reevaluation of the welfare regime’s “*oldageground*” based on the conclusions. In performing such a reevaluation, the perception of elderly individuals by *families* and *the market* have been given precedence. Since the family is considered to be an important agent in the Southern European model, the question of “How do families perceive the elderly?” within the dualistic relationship of “the one responsible” and “the one with a problem” has entered the equation. The market, however, gives more importance to the idea of “providing benefits,” thus regarding the issue more in terms of “How does the market perceive the elderly?” within a “producer-consumer” relationship.

According to Esping-Andersen, the *liberal welfare state* model represents a manifestation of the market’s mentality (Özdemir, 2007, p. 134). State interference and intervention is dependent on and is secondary to the market and its desires (O’Connor, 2004, p. 183). Because the state’s role is reduced to a bare minimum in the liberal welfare model, it neither has the goal to achieve full employment nor to provide compensation or resolution in the face of social problems. Furthermore, in the liberal model, the state has a minimal role which is appealed as a last resort (Özdemir, 2007, p. 135) and it is expected to take actions only for the poorest in the worst situations (Hilson, 2008, p. 89). Besides, those kind of minimum social assistances are arranged regarding the outcome of revenue researches (Cousins, 2005, p. 109-110) and from this aspect, the approach is indeed of the attribute of divulging (Hilson, 2008, s. 89). Since it merely provides with the minimum income guarantee and generally the interference is rather restricted, the model is occasionally called “night watchman state” as well (Marangoz, 2001, p. 104). The minimal role of the state typically means the social disbursements are held at a very low level (Özdemir, 2007, p. 134). In this sense, what is faced is a position that the social transfers are quite weak and the social insurances are remarkably modest (Kennett, 2001, p. 81). Consequently, in the liberal welfare model “working” is preferred but “welfare”, therefore it is witnessed that the distinguishing structural feature of the social policy is “selective” welfare principle (U.Kara, 2004, p. 174).

The *conservative welfare state* model, according to Esping-Andersen, is based on a social insurance system based on earnings and social status (class) instead of a universal system (Katrougalos, & Lazaridis, 2003, p. 2). In other words, it is a system whose foundation is based on collaboration among various self-interest groups, and has, as such, been described as "corporatist." (Şenkal, 2005, p. 277). Corporatist understanding is categorized according to status membership. As the professional status mostly contains similar risk profiles and the professions create an enclosed social group and also since it is the basic source of collective activity facilities, professional differentiation is a typical denotation of corporatism (Esping-Andersen, 2006, p. 45).

Yet another of Esping-Andersen's classifications is the *social democratic welfare model*. The essential paradigms of this system are based on "universalism," "solidarity," and "welfare needs being rendered independent from the market (*decommodification*)" (Cox, 2004, p. 206). Alongside these three basic qualifications, high levels of welfare expenditures, a commitment to the principle of equality, and the existence of a wide public sector are observed in this system (Nygard, 2006, p. 357). The most important feature separating this system from the rest is the concept of "universalism." Universalism holds that, as any given society develops; individual members of that society will require a greater level of assistance and that providing this assistance is a collective responsibility. Furthermore, universalism begins with the belief that all members of humanity are born with basic human rights (Özdemir, 2007, p. 126, 130). In this regard, universalism stands for the social welfare programs' inclusion of all the citizens (Cox, 2004, p. 208). The right for utilizing the welfare is obtained by being the "citizen" of the country at issue. Marshall claims that "Citizenship is a status given to the members of a society... And each individual having this status is equal on account of all the duties and rights that this status covers." (Marshall, 2006, p. 26). Another throughput of universalism is that it enables an environment for a high-level solidarity. (Kautto, Heikkilä, Hvinden, Marklund, & Ploug, 1999, p. 11). The sources for generous executions on behalf of unemployment, the old age and other welfare precautions, consequently of high public social disbursements are granted through the taxes. (Özdemir, 2007, p. 141). Additionally, in that model, there is an effort to set the welfare demand of the citizens independent from market (*decommodification*) to the utmost. According to this definition made by Esping-Andersen, social needs must be provided by the mechanisms that are out of market such as the states or/and these needs indicate a path that projecting the families to reach a particular life standard being totally free of the market. (Özdemir, 2007, p. 113). It is because the personal choices of the citizens are not determined according to the market viewpoints. (Cox, 2004, p. 210). Moreover there is no dual structure in market and state connection; instead of the dual structure of working class and middle class, the welfare conception aims at providing an equality of high standards. As a result, apart from holding

social service and social assistances at a high level, a far going equality is provided in utilizing the rights. For instance, there is no difference for people in benefiting from the social works and utilizing the rights, no matter they are blue or white-collared or social workers. (Koray, 2002, p. 181). In a word, there is no question of a status or a professional alignment. The universalistic feature of the model generates “equality”. And this equality is actualized with the participation of labour and market. In this sense, there are some practices such as to found a new education system enabling women to have similar facilities as men do, to regulate the salaries at the same amount for both women and men, regardless of their gender, to provide women with better and easier working conditions for having them participated in public service having an increasing demand by widening lines of public childcare and other kinds of caring. (Lungberg and Amark, 2001, p. 170-171). Lastly the extent of total employment level is quite striking. In overall employment level, the public employment degree duplicates the overalls of the OECD countries (yet overall of the private sector employment is a bit lower than the average) and the ratio of women’s participation in labour is higher. (Huber and Stephens, 2001, p. 118).

Ferrera adds a fourth type of welfare system to Esping-Andersen’s tri-classification, the *Southern European model*. In this model, one generally observes a “dualistic system of income maintenance “universalism” in the health system, clientelism – and sometimes even corruption – in both the planning and administration of welfare, a high rate of public expenditures (Gough, 2006, p. 232), and importance given to the family’s role in maintaining social balance. Ferrera included Italy, Portugal, Greece, and Spain in this model. Gough (2006) added France and, with some reservations, Turkey to this list. Buğra & Keyder (2003) worked to strengthen the case for Turkey’s placement in this list.

The Southern European model is distinguished by generous protections, such as retirement systems, to the workforce in the formal sector (hyper-protection) and a dualistic, if not “polarized,” structure based on very low support for a non-institutional – often described as disorganized – commercial sector. The expense amounts related to the retirement system in South Europe, by contrast with the expectations, have generous supports which are almost of the same amounts within Europe. (Ferrera, 2006, p. 196). This basic attitude is valid for Italy as well. The public social disbursements for the old age in Italy (especially the pensions) are at the highest level in the EU nations in 2010 with the proportion of 16,0% in GSYİH (Eurostat, t.y.). Also, according to 2010 data the expenses for the old effectuate 51,4% of the total social disbursements and that means Italy is the second country in all the EU nations after Latvia in this sense (Eurostat, t.y.). This description is observed in Turkey in which the informal economy can be defined as such. For example, according to Friedrich Schneider’s research which included 31 European countries conducted in September 2010, Turkey’s ratio

of informal workers in the economy was found to be in fourth place at 33.5% (Önder, 2012, p. 55) of those employed.

The Southern European model has another important feature; its health system's structure is based on the idea of universalism. Coupled with the fact that health services are specifically stated as a right of every citizen (even if only as a future goal), it is not within the public mindset that they should be sustained through "taxes." On observing the situation in Italy, which is the Southern European model of the old care, it is possible to say especially on the healthcare field the country is fairly at an advanced level; regarding that all possible activities and relations are established so as to support the physical and emotional needs of the destitute (Jönsson, Daune-Richard, Odena and Ring, 2011, p. 1-2) as a part of social care organization and the medical care and also nursery service is highly broad (Hamada and Raut, 2007, p. 79). At the same time, the health system is composed of a mix of both public and private services. When taking a look at the transformations which have been taking place in Turkey's health sector, especially after the implementation of the "Transformation in Health Program" (TR: Sağlıkta Dönüşüm Programı; SDP), steps being made toward this situation are observed. Following the implementation of the SDP, public-private partnership campus and city hospitals began to be established. Furthermore, all public hospitals, as well as those private hospitals with an agreement with the Turkish Social Security Institution (TR: Sosyal Güvenlik Kurumu), have begun to provide health services to all patients who are part of the government's general health insurance scheme. These are a couple of concrete examples of how Turkey fits in the Southern European welfare model (Yılmaz, 2012).

Another particularity of the Southern European welfare model is that public institutions exhibit an extremely high level of partisan leanings and direction (Ferrera, 2006, p. 209). Weak statism, clientelism within welfare politics, favoritism, and patronage give birth to this situation (Katrougalos, & Lazaridis, 2003, pp.6-7). As a result of that especially for social assistance field the deficiency in innovations and reforms is quite visible. (Ferrera, 2005, p. 7). Just as in the planning of certain public services and distribution, particularism, clientelism, and corruption are observed, so is opportunism common in order to gain political support. When looking at the issue in terms of Turkey, one observes that the distribution of social welfare is either used or that individuals desire to use it as a "means" to gain political support. The reason for this may be because the criteria for defining neediness have yet to be fully defined in Turkey (Çetinkaya, 2012, p. 200).

Finally, one observes in the Southern European welfare model a powerful influence on the part of the Roman Catholic Church [religion] (Katrougalos, & Lazaridis, 2003, pp. 6-7) as well as the "southern family type" predominance. When looking at Turkey, one witnesses the existence of religious charitable organizations which play a large

role in providing local and non-government regulated humanitarian aid (Gough, 2006, p. 247). The implementation of the two Islamic concepts of “zekat”² and “sadaqa” (charity) in Turkish society presents a similar situation. When looking at those works which analyze the place of the Islamic faith in Turkey (Çarkoğlu, & Kalaycioğlu, 2008, p. 21), the percentage of individuals who put their religious beliefs into practice has been measured to be 75%. As such, seeing institutions putting the principles of *zekat*, *sadaqa*, *fitra*, and similar obligatory and voluntary essentials of the Islamic faith into practice should be considered natural.

Moreover, almost all risks in providing social welfare in this model are undertaken by the tradition family and can be understood as an institution based on familial bonds where state intervention only appears in a non-systematic way (Mingione, 2006, p. 274). Especially in Southern European countries, there is a family system (that includes not only the core members who live together but also kinship relations) which is held responsible for the social welfare. (Grundy, 2006, p. 122-123; Mingione, 2006, p. 272). In this manner, in Italy, basically, firstly the family and then the relatives are responsible for the duty to protect the old against socio-economic risks. What the state is responsible for is to support the head of the family financially. Consequently, protection against the poverty is a secondary duty in contrast to domestic and kinship protection. (Benassi and Mingione, 2007, p. 129). As such, due to the high level of family solidarity, the family provides a higher level of material and social assistance (Gough, 2006, p. 249). In the same vein, it would be valuable to consider the emphasis and priority placed on the “family” in the newly established Ministry of Family and Social Policies (TR: AileveSosyalPolitikalarBakanlığı) and how it is reflected onto society. This priority is enshrined at the top of the ministry’s mission of “preserving the integrity of the family” (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı [ASPB], 2011a, p. 15). In Turkey therefore, the family may be considered as both an “actor” in and of itself and also as the base point which “shapes” the other actors within the distribution of social welfare.

Furthermore, since one of the opinions related to the Southern European model is that the distribution of social welfare is “elderly-centric” (Lynch, 2001, p. 434); it would be necessary to understand whether an elderly-centric welfare model exists or not in Turkey. This may be most easily understood by analyzing the ways welfare is “distributed” in the system. As such, in order to understand if the system is elderly-centric, one needs to analyze three basic areas: (1) how the retirement system considers and treats elderly citizens, (2) care services, and (3) social assistance. Furthermore, “signs”

2 Zekat literally means purification in Arabic. It is a required duty for all wealthy Muslims to give a piece of their wealth to poor members of society and this money is considered the right of the poor. It is not “charity” in the western sense, nor is it a “tax.” Instead, one giving zekat must believe that he is not the true owner of the money in his possession, but that it is God’s. In short, one isn’t giving his own money to the poor, one is distributing God’s wealth to God’s creation [editor].

pertaining to the existence or non-existence of an overall "recognition of the elderly" in the society's collective psyche may be found if any change in society's perception of the elderly, or even the "possibility" of change in the distribution of social welfare vis-à-vis the elderly is brought to the forefront of the news of the "communal water cooler." It is therefore important to provide avenues for a researcher to analyze the opinions held and claims made in relation to Turkey's welfare model.

Accordingly, family structure has an important effect in conformation of social welfare recognition for the elderly in Turkey. Yet, whether the family structure is traditional or modern plays an important role in both the perception and distribution of social welfare to elderly individuals. The traditional family structure is usually found in rural parts of society where families generally live in multi-generational households in which the elder male is the "decision maker" and the elder woman is the "authority figure" (Demirbilek, 2005, pp. 217-218). Therefore, in the traditional family understanding, to be old (regardless of gender) also carries an idea of "responsibility." With the consequences of increasing divorce rate, arising number of mono-parental families, the change in social perception about having child and decrease in birth rate, taking-over of individuality notion and agreement on living independently the families are much smaller and proving us that the traditional structure of the family concept has experienced a significant alteration in recent three decades. (Akgeyik, 2006, p. 59). However, a tendency for families to switch from a traditional structure to a nuclear family structure is currently being witnessed in Turkey³; and as such, the understanding of the (nuclear) family as an institution of social welfare has begun to weaken. Moreover, it is this very situation that has opened the door for the elderly members of those families which continue to live a traditional life style (Demirbilek, 2005, p. 213) who currently hold "a role of responsibility" to turn into "those with problems."

However, to be elderly in Turkey does not necessarily entail being considered as "the one with a problem" just as it neither entails that one is incapable of being "the one responsible." When keeping the perception of society toward elderly members of society in mind, one observes that elderly-centricity in Turkey is, more or less, a continuing phenomenon. The perception that the elderly are not responsible or that "the elderly are a problem (that need to be dealt with)" has not become a predominant mentality in Turkey; and although the traditional family structure is observed in approximately 13.0% of households, and the nuclear family model in 80.7% (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2006, p. 1), in the actual decision making process of families, the (traditional) family is observed to exert continuing influence in society. This is because seven out of ten elderly individuals in Turkey live in the same house, building, street, or neighborhood as their children (DPT, 2007, p. 11). Normally the rate of the old is 0,229 per

3 However recent researches state that especially in the metropolis such as Istanbul, the traditional solidarity nets are quite weak. See. Devlet Planlama Teşkilatı [DPT], 2006, p. 53.

house; in the nuclear families this rate is decreased as low as 0,144, in the split-up families the rate 0,344 and in the broad families we have rate increased up to 0,499'a (Hacettepe University Demographic Etudes Institute, 2010, p. 254). Furthermore, the fact that whenever an elderly member of a given family is unable to care for him/herself, although retirement homes exist, care services are provided completely by close family members (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı [ASPB], 2011b, p. 360) is an indication that the public perception of the elderly is not completely one of "people who are or have a problem." As such, reasons which confirm Turkey's inclusion into the Southern Europe model are (1) that the elderly (and caring for them) are not considered to be a problem in society, (2) that the distribution of social welfare to them does not take on an institutional identity, appearing instead in the form of voluntary care by the family, and (3) that elderly family members play an important role in the function and administration of the family.

The other aspect which affects how society regards the elderly can be observed in the elderly's relationship with "producers" and "consumers." Modern times, apart from forcing the traditional family, which is one of the basic components of social structure, to change, have revealed another element -which stands for the tendency and altering density from production to consumption- that affects the dynamics of the society as well. In that way, firstly a dislocation from a production community to a consumption community revealed with Fordist manufacturing system, which is an extension of industrialization period and after that with the facility of "first buy, then pay" instalment method in shopping has been experienced. (Altıntuğ, 2010, p. 114). In this aspect, it is apparently regarded important for the function and continuity of capitalist system to "produce for the market" (Tutan, 2010, p. 777-778), along with the motivation of decreasing the expenses at the possible lowest level and increasing the profits to the highest (ignoring to supply actual needs). Consequently, not to provide with anything in the system or to contemplate to be of a role out of it sometimes can be equivalent "to be problematic". This is because to be "old" entails a period during which one consumes more than he/she produces. Since consuming without producing means to "consume the system," they are considered to be "a problem." This situation may be more clearly and easily understand by looking at it through the perspectives of "dependency ratio" and "social expenditures." Dependency ratio is understood to be "what an individual must produce for himself and *how many others* he must also produce for." As such, everyone in a country is always a consumer, yet only during working age is one both a producer and consumer. In order to balance production and consumption, those who produce must do so at a level where they not only provide for themselves, but also for those who are unable to produce for themselves (Murat, 2003, p. 78). According to the predictions, in 2050, the rate of dependence in Europe will decrease up to 50% (Alper, t.y., s. 3). According to the old

age dependence rates projection, by 2005 with the rate 52,6% Turkey is above the EU average (EU15, EU25 ve EU27)⁴³; however, for instance in 2050 projection, the situation will reverse and it is predicted that Turkey's rate will decrease to 31% yet the EU's rate will be approximately 52-53%. The predictions also depicts that the rates will be of an increasing tendency for the EU. (Eurostat, t.y.). Keeping this understanding in mind, this means that when the elderly population of a society increases both in numbers and proportion, they will, from a macroeconomics perspective, be included strictly in the consumer group. For this reason, in countries whose elderly population's dependency ratio is high, the elderly are described as being a "burden" on those individuals of working age due to a lack of contributions to the national income. This is, from an economic perspective, described as an "irrational" state of being (Altan, 2006, p. 271). That is not rational because what is more important for our age is not the experience (Baumann mentions it) but to be in midst of an era which changed rapidly and flowing freely. In such kind of an era which praises the speed and fastness what is expressed is a continual renovation (Çayır, 2012, p. 171) and as a result, the experience, namely the old age, is regarded nothing more than "a burden" rather than contribution.

Another reason behind the change in welfare expenditures for the elderly stems from the idea that elderly individuals "continuously consume" and therefore are perceived "to have a problem." As such, the population is aging very quickly. The aging population both reduces the income entering the social security system and increases its expenses. This then engenders negative effects to the distribution of social welfare toward the elderly because an increase in the elderly population within the total population entails with it an increase in the amount of expenditures to cover their care (Demirbilek, 2005, p. 214).

Consequently, an increase in the elderly population results in a fall in overall production and therefore in increased expenditures (Arpacı, 2005, p. 122). As such, from a strictly consumerist position and in view of these increased social expenditures toward the elderly, the elderly constitute a danger to the system in that "they will consume the entire system."

In the face of such a perception, the question of "is it an inherent right of the elderly or is it due to a feeling of gratitude that social welfare is directed toward them" brings another important issue to light. Demands for social policy solutions are not considered to stem from a feeling of gratitude, but are viewed as an actual right of an elderly individual out of the fear that they may fall victim to abuse whether it constitute real abuse or whether, due to age discrimination and after being excluded from society, they fall into a psychological state that may be described as abuse. It has been proved

4 By May 2009, 33.3 million people utilize the system in the status of dependent in Turkey. See. Gök-bayrak (2010, p. 152).

that just because they are old, for instance in USA people are discriminated and approached with prejudice in all areas healthcare service is provided. (Akdemir, Çınar and Görgülü, 2007, p. 219). Age discrimination is especially observed clearly in professional life. In professional life, age discrimination can be at issue on employing, during work and dismissing processes, apart from in all fields of employment. (Baybora, 2010, p. 39). This is because finding solutions to these problems is a duty for social policy actors, and that it is understood as a "right" for elderly individuals wanting to see solutions implemented. In consequence of that, along with having the duty and responsibility for being protective and side-taker, in social state understanding or perception, the state also has a form that decked out with the consciousness of "right". (Topuz, 2009, p. 117; B.Kara, 2009, p. 371). In other words, by the social state principle, protection, supervision of the old turns into be the "right" of those people and be the "duty" of that state of which they are citizens. (Altan, 2006, p. 273). As a requisition of being a social state, in Turkey, it is manifested in the 60th, 61st and 62nd articles of the Constitution that it is the duty of the states to provide everyone with social insurance and security. That means the state is obliged to prevent occurrence of risks caused by the old age. (DPT, 2007, p. 18). The fact that Law number 2022 describes this as a "right" in Turkey is important to state here. However, this step is not strong enough to provide for an elderly-centric system; and it is this very fact that makes it difficult to fully place Turkey into the Southern European model.

In conclusion, Turkey is a part of the Southern Europe model. "The perception of elderliness" within the model itself is one of the main problems that need to be addressed. In order for such a problem to pass from the theoretical to the practical level, the relation of elderly members within the family should be strengthened and elderly members of society should not be excluded from the market.

Kaynakça / References

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2011a). *2011 Yılı Faaliyet Raporu*. Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2011b). *Türkiye'de Aile Yapısı Araştırması-2011*. Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.

Akdemir, N., Çınar, F.İ. ve Görgülü, Ü. (2007). Yaşlılığın algılanması ve yaşlı ayrımcılığı. *Türk Geriatri Dergisi*, 10(4), 215-222.

Akgeyik, T. (2006). Sosyal güvenlikte reform eğilimleri: Geleneksel sistemlerden bireysel emeklilik programlarına dönüşüm. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 51, 47-99.

Akın, B.G.Y. (2009). Avrupa Birliği'nin yaşlanma sorununa çözüm olarak Türkiye'nin üyeliği. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 8(1), 27-37.

Alper, E. (t.y). Emeklilik reformları: Dünya Bankası, Avrupa Birliği ve Türkiye. *Boğaziçi Üniversitesi Sosyal*

Politika Forumu Araştırma Raporu (s. 1-46). <http://www.spf.boun.edu.tr/docs/discussionpaper3.pdf> adresinden 20 Şubat 2011 tarihinde edinilmiştir.

Altan, Ö.Z. (2006). *Sosyal politika*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Altıntuğ, N. (2010). Geleneksel tüketim olgusunun kırılma noktası: Yeni bir tüketim paradigması ve tüketici kimliğine doğru. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 2(2), 111-118.

Arpacı, F. (2005). *Farklı boyutlarıyla yaşlılık*. Ankara: Türkiye İşçi Emeklileri Derneği.

Baldini, M., Bosi, P., Guerra, M.C., Mazzaferro, C., & Onofri, P. (2004). Pension reforms, tax incentives and saving in Italy. In P. Onofri (Ed.) *The Economics of an Ageing Population: Macroeconomic Issues* (pp. 251-345), London: Edward Elgar.

Başbakanlık. (2005). *Kamu yönetiminde yeniden yapılanma 9- Sosyal Güvenlik Reformu: Sorunlar ve çözüm önerileri*. Ankara: Başbakanlık Basımevi.

Baybora, D. (2010). Çalışma yaşamında yaş ayrımcılığı ve Amerika Birleşik Devletleri'nde yaş ayrımcılığı düzenlemesi üzerine. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 24, 33-58.

Benassi, D. ve Mingione, E. (2007). İtalyan refah sisteminde sosyal içerme amaçlı asgari gelir desteğini denemek (çev. İ. Çekem). A. Buğra ve Ç. Keyder (Ed.), *Temel bir hak olarak vatandaşlık gelirine doğru* içinde (s. 125-187). İstanbul: İletişim Yayınları.

Buğra, A. ve Keyder, Ç. (2003). *Yeni yoksulluk ve Türkiye'nin değişen refah rejimi*. Ankara: UNDP.

Bozçağa, T. (2013). Women and the welfare state regime of Turkey. *Turkish Policy Quarterly*, 11(4), 177-188.

Cousins, M. (2005). *European welfare states (comparative perspectives)*. London: Sage Publications.

Cox, R. (2004). The path-dependency of an idea: Why Scandinavian welfare states remain distinct. *Social Policy and Administration*, 38(2), 204-219.

Çarκοğlu, A. ve Kalaycıoğlu, E. (2008). *Türkiye'de dindarlık: Uluslararası bir karşılaştırma*. İstanbul: Sabancı Üniversitesi.

Çayır, K. (2012). Yaşlılık/yaşa dayalı ayrımcılık. K. Çayır ve M.A. Ceyhan (Ed.), *Ayrımcılık: Çok boyutlu yaklaşımlarında* (s. 163-174). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Çetinkaya, Ş. (2012). *Türkiye'de sosyal yardımlaşma müessesesi: Durum analizi, sorunlar ve çözüm önerileri*. Yayımlanmamış doktora tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.

Demirbilek, S. (2005). *Sosyal güvenlik sosyolojisi*. İzmir: Legal Yayıncılık.

Devlet Planlama Teşkilatı. (2006). *Dokuzuncu Kalkınma Planı: Sosyal Güvenlik Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.

Devlet Planlama Teşkilatı. (2007). *Türkiye'de yaşlıların durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.

Esping-Andersen, G. (1990). *The three worlds of welfare capitalism*. Oxford: Polity Press.

Esping-Andersen, G. (1999). *Social foundations of postindustrial economies*. New York: Oxford University Press.

Esping-Andersen, G. (2006). Toplumsal riskler ve refah devletleri (çev. B. Yakut-Çakar ve U.B. Balaban). A. Buğra ve Ç. Keyder (Ed.), *Sosyal politika yazıları* içinde (s. 33-54). İstanbul: İletişim Yayınları.

Eurostat. (n.d.). *Social benefits by function - % of total benefits: Old age*. Retrieved April 17, 2013, from <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=tps00106&language=en>.

- Eurostat. (n.d.). *Expenditure on pensions*. Retrieved November 22, 2011, from <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/download.do?tab=table&plugin=0&language=en&pcode=tps00103>.
- Ferrera, M. (1996). The 'Southern' model of welfare in social Europe. *Journal of European Social Policy*, 6(1), 17-37.
- Ferrera, M. (2005). Welfare states and social safety nets in Southern Europe: An introduction. In M. Ferrera (Ed.), *Welfare state reform in Southern Europe* (pp. 1-23). New York: Routledge.
- Ferrera, M. (2006). Sosyal Avrupa'da 'GüneyAvrupamodeli' (çev. B.Yakut-Çakar ve U.B. Balaban). A. Buğra ve Ç. Keyder (Ed.) *Sosyal politika yazıları* içinde (s. 195-229). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gough, I.(2004). Social policy regimes in the developing world. In P. Kennett (Ed.), *A handbook of comparative socialpolicy* (p. 239-257). London: Edward Elgar.
- Gough, I. (2006). Güney Avrupa'da sosyal yardım (çev. B.Yakut-Çakar ve U.B. Balaban).A. Buğra ve Ç. Keyder (Ed.), *Sosyal politika yazıları* içinde (s. 231-260). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gökbayrak, Ş. (2010). Türkiye'de sosyal güvenliğin dönüşümü. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 25, 141-162.
- Grundy, E. (2006). Ageing and vulnerable elderly people: European perspectives. *Ageing & Society*, 26, 105-134.
- Gümüş, E. (2010). *Türkiye'de sosyal güvenli sistem: Mevcut durum, sorunlar ve öneriler*. Ankara: SETA.
- Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü. (2010). *Türkiye'de doğurganlık, üreme sağlığı ve yaşlılık*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü, Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı & TÜBİTAK.
- Hamada, K., & Raut,L.K. (2007). Ageing and elderly care in an opene conomy. In K. Hamada & H. Kato (Eds.), *Ageing and the labor market in Japan* (pp. 76-90). London: Edward Elgar.
- Hilson, M. (2008). *The Nordic model (Scandinavia since 1945)*. London: Reaktion Books.
- Huber, E. & Stephens,J.D. (2001).Welfare state and production regimes in the Era of retrenchment. In P. Pierson (Ed.), *The new politics of the welfare state* (pp. 107-145). Oxford: Oxford University Press.
- Jönsson, I.,Daune-Richard, A.M.,Odena,S., & Ring,M. (2011).The implementation of elder-care in France and Sweden: A macro and micro perspective. *Ageing&Society*, 31(4), 1-20.
- Kara, B. (2009). Sosyal devletten küresel devlete: Türkiye'de kamu çalışanları ve sosyal haklar. *Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 14(1), 369-386.
- Kara, U. (2004). *Sosyal devletin yükselişi ve çöküşü*. Ankara: Maki Basın Yayın.
- Katrougalos, G., & Lazaridis, G. (2003). *Southern European welfare states (problems, challenges and prospects)*. New York: PalgraveMacmillan.
- Kautto, M., Heikkilä, M., Hvinden, B., Marklund, S., & Ploug, N. (1999). The Nordic welfare states in the 1990s. In Kautto, M. Heikkilä, M., Hvinden, B., Marklund, S., & Ploug, N. (Eds.), *Nordic social policy (changing welfare states)* (pp. 1-13). New York: Routledge.
- Kautto, M., Fritzel, J., Hvinden, B., Kvist, J., & Uusitalo, H. (2001). Introduction: How distinct are the Nordic welfare states? In Kautto, M., Fritzel, J., Hvinden, B., Kvist, J., & Uusitalo (Eds.), *Nordic Welfare States in European Context* (pp. 1-13). New York: Routledge.
- Kennett, P. (2001). *Comparative social policy (theory and research)*. Philadelphia: Open University Press.
- Koray, M. (2002). *Avrupa toplum modeli? Nereden nereye*. İstanbul: TÜSES Yayınları.
- Lee, R.D. (2007). Demographic change, welfare, and intergenerational transfers: A global overview. In J.

- Véron, S. Pennec, & J. Légaré (Ed.), *Ages, generations and the social contract: the demographic challenges facing the welfare state* (pp. 17-44). Netherlands: Springer.
- Lungberg, U., & Amark, K. (2001). Social rights and social security: The Swedish welfare state (1900-2000). *Scandinavian Journal of History*, 26(3), 157-176.
- Lynch, J. (2001). The age-orientation of social policy regimes in OECD countries. *International Journal of Social Policy*, 30(3), 411-436.
- Marangoz, S. (2001). *Refah devleti: Gelişimi, oluşumu, modelleri ve güncel değişimleri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Marshall, T.H. (2006). Yurttaşlık ve sosyal sınıf (çev. B.Yakut-Çakar ve U.B. Balaban). A. Buğra ve Ç. Keyder (Ed.), *Sosyal politika yazıları* içinde (s. 19-54). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mingione, E. (2006). Güney Avrupa refah modeli ve yoksulluk ve sosyal dışlanmaya karşı mücadele (çev. B.Yakut-Çakar ve U.B. Balaban). A. Buğra ve Ç. Keyder (Ed.), *Sosyal politika yazıları* içinde (s. 261-286). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Murat, S. (2003). Avrupa Birliği ülkeleri ve Türkiye'nin karşılaştırmalı sosyal yapısı. M. Aykaç & Z. Parlak (Ed.), *Tüm yönleriyle Türkiye-AB ilişkileri* içinde (s. 45-91). İstanbul: Elif Kitabevi.
- Nygard, M. (2006). Welfare-ideological change in Scandinavia: A comparative analysis of partisan welfare state positions in four Nordic countries, 1970-2003. *Scandinavian Political Studies*, 29(4), 356-385.
- O'Connor, J.S. (2004). Gender, citizenship and welfare state regimes. In P. Kennett (Ed.), *A handbook of comparative social policy* (pp. 180-200). London: Edward Elgar.
- Önder, M. (2012). *Türkiye'de kayıt dışı ekonomi ve uluslararası uygulamalar ışığında çözüm önerileri*. Yayımlanmamış uzmanlık tezi, Maliye Bakanlığı, Ankara.
- Özdemir, S. (2007). *Küreselleşme sürecinde refah devleti* (2. baskı). İstanbul: İTO Yayınları.
- Pascall, G. (1997). *Social policy: A new feminist analysis*. London: Routledge.
- Pestieau, P. (2006). *The welfare state in the European Union*. New York: Oxford University Press.
- Siaroff, A. (1994). Work, welfare and gender equality: A new typology. In D. Sainsbury (Ed.), *Gendering welfare states* (pp. 82-100). London: Sage.
- Şenkal, A. (2005). *Küreselleşme sürecinde sosyal politika*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Topuz, S.K. (2009). Türkiye'de sosyal devlet harcamalarının genel eğilimi: 2001-2009 yılları arasında yapılan eğitim, sağlık ve sosyal koruma harcamaları, *Alternatif Politika*, 1(1), 115-136.
- Tutan, M. U. (2010). Kapitalist üretim sisteminde üretim ile tüketim dengesizliğine tarihsel ve teorik yaklaşımları. *Ege Akademik Bakış*, 10(3), 773-790.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2006). *Aile Yapısı Araştırması*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu.
- Vivekanandan, B., & Kurian, N. (2005). Introduction: Welfare states and the future. In B. Vivekanandan, & N. Kurian (Ed.), *Welfare states and the future* (pp. 1-13). New York: Palgrave Macmillan.
- Walker, A. & Wong, C. (2004). The Ethnocentric Construction of the Welfare State. In P. Kennett (Ed.), *A Handbook of Comparative Social Policy* (pp. 116-130). London: Edward Elgar.
- Yılmaz, V. (2012). *Türkiye'de sağlık sisteminin dönüşümü: Fırsatlar ve tehditler*. 7 Nisan 2013 tarihinde spmk.ku.edu.tr/sunumlar/yilmaz.ppt adresinden temin edilmiştir.